

Statnett SF
Postboks 4904 Nydalen
0423 OSLO

Vår dato: 07.02.2020
Vår ref.: 201900956-39
Arkiv: 617
Deres dato:
Deres ref.:

Saksbehandler:
Inger Helene Waagaard Riddervold

420 kV Lyse – Fagrafjell og Fagrafjell transformatorstasjon. Godkjenner miljø-, transport og anleggsplan.

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) viser til epost datert 28.10.2019 med miljø-, transport- og anleggsplan (MTA) for en ny 420 kV kraftledning mellom Lyse og Fagrafjell, og MTA for Fagrafjell transformatorstasjon. Tiltaket berører Time og Sandnes kommuner i Rogaland fylke (tiltaket berører også tidligere Forsand kommuner som ble slått sammen med Sandnes kommune etter 1.1.2020).

Av hensyn til fremdriftsplan, godkjente NVE den 17.12.2019 at Statnett kunne gjennomføre skogrydding på deler av strekningen 420 kV Lyse – Fagrafjell (NVE ref: 201900956-29). I vedtak datert 04.03.2019 har NVE også gitt tillatelse til å midlertidig omlegging av 300 kV-ledningen mellom Kjelland og Stokkeland, som forbedrende arbeider for Fagrafjell transformatorstasjon (NVE ref.: 201900956-2).

Vedtak

NVE godkjenner fremlagte miljø-, transport- og anleggsplaner for Fagrafjell transformatorstasjon og 420 kV Lyse – Fagrafjell (og oppdatert MTA-kart datert 30.01.2020) i Sandnes og Time kommuner i Rogaland fylke. Vedtaket er gjort med hjemmel i konsesjonen datert 20.09.2019 post 9 (NVE ref.: 200902400-530).

Vårt vedtak forutsetter at fremlagte plan er i samsvar med vilkår og forutsetninger gitt i konsesjonen.

Vilkår for godkjenning av miljø-, transport- og anleggsplan:

- Dere skal orientere NVE om når anleggsarbeidet starter, ved viktige og/eller kritiske faser ved byggearbeidet og når anlegget blir satt i drift.
- Entreprenører skal gjøres kjent med MTA og dette vedtaket.
- NVE skal motta orientering om nye kjørespor som ikke fremgår av MTA-kart, før kjøresporet tas i bruk
- Ved kjøring i terreng på barmark, skal viftekjøring ikke forekomme. Terrengskader i områder med dårlig bæreevne skal forebygges. Ved etablering av kjørespor i sidebratt terreng, kryssing av vassdrag og mindre bekker, skal det påses at dette ikke fører til erosjon.

E-post: nve@nve.no, Postboks 5091, Majorstuen, 0301 OSLO, Telefon: 22 95 95 95, Internett: www.nve.no

Org.nr.: NO 970 205 039 MVA Bankkonto: 7694 05 08971

Hovedkontor
Middelthunsgate 29
Postboks 5091, Majorstuen
0301 OSLO

Region Midt-Norge
Abels gate 9
7030 TRONDHEIM

Region Nord
Kongens gate 52-54
Capitolgården
8514 NARVIK

Region Sør
Anton Jenssensgate 7
Postboks 2124
3103 TØNSBERG

Region Vest
Naustdalsvegen. 1B
6800 FØRDE

Region Øst
Vangsvæien 73
Postboks 4223
2307 HAMAR

- bredden for permanente veger skal følge byggebeskrivelser i «normaler for landbruksveier».
- NVE tillater at anleggsveier vist i MTA-kartet kan justeres med 20 meter til hver side under forutsetning om at justert løsning er bedre enn opprinnelig løsning, ikke berører viktige miljøhensyn eller kulturminner, og at grunneier ikke har vesentlige merknader.
- Ved behov for eventuelle nye riggplasser, skal dette behandles av NVE før arealene tas i bruk.
- Det skal utarbeides planer for etablering og istandsetting av massetak og massedeponi. Planene skal inneholde detaljkart av hvert massetak/deponi med visualiseringer. Planene skal forelegges grunneier og kommunen, og godkjennes av NVE før arbeidene starter.
- NVE understreker at det er viktig å overholde restriksjonsperioden for lav helikopterflyving, og at det kun er i særtilfeller at denne ikke skal overholdes. Hvis restriksjonsperioden settes til side, skal dette godkjennes av NVE før flyging igangsettes.
- Dere kan ikke gå i gang med anleggsarbeid i områder hvor det er søkt om dispensasjon/frigiving av kulturminner, før dispensasjonsvedtak er avgjort av kulturminnemyndigheten.
- Ved merking av kulturminner skal det benyttes materiale som har god holdbarhet og ikke forvitrer.
- Statnett skal etablere rutiner for overvåkning av fordrøyningsbassenget ved Fagrafjell transformatorstasjon for å kontrollere at avrenningen fungerer som planlagt.
- Dersom dere avdekker avvik som har medført, eller kan medføre betydelig skade på miljøet, skal dette umiddelbart rapporteres til NVE. Rapporteringen må også angi hvilke tiltak som er, eller vil bli iverksatt for å lukke avviket, hindre gjentakelser og avbøte mulige skader.

NVE understreker at planene ikke skal fravikes uten vår godkjennelse. Planene gjelder for bygging, drift og vedlikehold av anlegget. Vi kan stille krav om ytterligere detaljering og dokumentasjon for hele eller deler av anlegget ved senere tidspunkt.

NVE vil følge opp anlegget med tilsyn med hjemmel i energiloven kapittel 10.

Vi gjør oppmerksom på at tiltakshaver må sørge for å skaffe seg nødvendige privatrettslige rettigheter før anleggsarbeidene starter.

Bakgrunn

Den 20.09.2019 ble Statnett meddelt konsesjon av Olje- og energidepartementet (OED) for å bygge en ny 420 kV kraftledning mellom Lyse og Fagrafjell, samt nye Fagrafjell transformatorstasjon. Konsesjonen innebærer også å gjennomføre nødvendige tiltak i eksisterende ledninger på lavere spenningsnivå.

Den nye 420 kV ledningen mellom Lyse og Fagrafjell transformatorstasjoner vil bli 67 km lang (jf. oversiktskart i figur 1). Ledningen bygges på selvberende portalmaster i stål, med matte liner. Det er satt vilkår i konsesjonen om at mastene på enkelte strekninger skal kamufleres (males grønne) for å dempe visuelle virkninger. Det er også satt krav om fugelavvisere og luftfartsmerking på enkelte spenn.

Figur 1 viser oversiktskart over den nye 420 kV ledning Lyse - Fagrafjell

Høring

Mottatt MTA for 420 kV Lyse – Fagrafjell og MTA for Fagrafjell transformatorstasjon ble sendt på høring 01.11.2019 til Forsand kommune, Sandnes kommune, Time kommune, Rogaland fylkeskommune, Fylkesmannen i Rogaland, Riksantikvaren, Statens Vegvesen - region vest, Lyse Elnett AS, Bane Nor SF, Naturvernforbundet i Rogaland, Stavanger Turistforening og Vardafjellet Vindkraft AS. Frist for å komme med uttalelse var 25.11.2019.

Innkomne merknader

NVE har mottatt seks høringsuttalelser. Disse er sammenfattet under. Det er kun tema som er relevant for MTA Fagrafjell transformatorstasjon og MTA 420 kV Lyse – Fagrafjell som er sammenfattet. Statnett har kommentert høringsuttalelsene (jf. vedlegg 1).

Time kommune (22.11.2019) har ingen merknader til MTA, men vil bemerker noen positive forhold:

Sanering av ledninger:

Innen to år etter idriftsettelse av den nye 420 kV ledningen, skal 132 kV ledning Lyse-Tronsholen 2 i sin helhet være fjernet på strekningen Lysebotn-Sedalsheia. Riving av ledningen inngår i MTA som nå foreligger, og redegjør godt for dette arbeidet.

Landbruk og skogbruk:

En del av områdene hvor det vil være aktivitet er innmarksbeite. Naboer og bønder som berøres holdes orientert om anleggsaktivitetene, slik at det kan vises hensyn til husdyr/ beiteområdene. Anleggsområder sikres også slik at dyr ikke kan komme til skade, samt at anleggsområdene ryddes etter endt arbeid.

Sandnes kommune (25.11.2019) syntes dialogen med Statnett har vært god. De viser til at de har vært tett involvert i saken helt fra oppstart, gjennom flere høringer, deltakelse på møter og befaringer underveis i forbindelse med vurdering av et stort antall ulike traséalternativer. Sandnes kommune har fått gehør for viktige hensyn som landskapsvirkning, naturmangfold, sumvirkninger av parallelføring og friluftsliv. Men aller mest er de fornøyd med at de fikk gehør for å endre hele traseen fra å gå nordover over Ims-Lutsi til Lifjell og Stølaheia i Stavanger, til å gå vestover til den framtidige Fagrafjell transformatorstasjon i Time. Den nye traseen er i sum vesentlig bedre enn opprinnelig omsøkt trasé, og har medført at kommunen har stått mindre hardt på enkelte synspunkter.

Til MTA kommenterer kommunen at mange av temaene er beskrevet så generelt, at det kan være uklart hva som skal gjøres. Arealbeslag til inngrepene er angitt, men ikke bredden/lengden på arealinngrepet av

veier, riggplasser og lignende. Dette bør angis spesifikt for å kunne føre et reelt tilsyn av arealinngrepene.

Sandens kommune minner om at det skal gjøres en konkret vurdering av naturmangfoldlovens §8-12. Det er uklart hvilket oppdatert kunnskapsgrunnlag det vises til. Kommunen minner om at det skal tas spesielt hensyn til fugl som hekker på bakken med tanke på tidspunkt for terrengtransport og arealbruk. Avbøtende tiltak må prioriteres innenfor 2 km fra kjente reirlokalteter for hubro (det vises til handlingsplan for hubro). Kommunen minner også om at det skal tas hensyn til sensitive arter i tillegg til rødlista, og det må sikres at eik og store gamle trær ikke felles uten dialog med kommunen. En må i størst mulig grad unngå inngrep i myr. Kantsoner og krattskog er viktige for insekter, og bør størst mulig grad beholdes.

Tre grunneiere har hatt kontakt med Sandnes kommune, som uttrykker at de har blitt for sent involvert av Statnett, etter at detaljene er fastlagt. De etterlyser dialog rundt plassering av riggområder, nye veier/kjøretraseer, spredeareal, hensynet til husdyr og landbruksdrift generelt, gode løsninger for å beholde leplanting, sikkerhet for skolebarn, driftstider ift. døgnet og varighet av tiltak, hensynet og avstanden til bolighus o.l. Kommunen ber om at Statnett oppretter god gjensidig dialog med grunneierne.

Det må sikres at riggplasser og kantarealer til veg ikke blir spredningsområder for ugress, og at de ikke medfører uønsket avrenning til sideterreng og vassdrag. En av riggplassene kommer i konflikt med godkjent fremtidig driftsbygning på gnr. 13 bnr. 1, og bes flyttet. Det må være nok areal igjen rundt den fremtidige bygningen til at tomten kan sprenges ut samtidig som overskuddsjord midlertidig kan lagres i tilgrensa område. Det kan f.eks. inngås privatrettslig avtale med Vardafjellet Vindkraftverk og grunneier, om riggplass på areal tilgrenset nedre del av deres adkomstvei, men som de ikke har planer om å ta i bruk.

Kommunen forventer at Statnett etterstreber å unngå å beslaglegge fulldyrka mark. Det er viktig at det lages retningslinjer for hvordan mellomlagring av matjord skal foregå, slik at den ikke taper seg. Det er særs viktig at en sikrer at en verken sprer potetecystenematode eller svartelista arter, og heller ikke introduserer nye arter. En må være nøye med flytting av maskiner, utstyr og matjord, slik at en ikke utilsiktet endrer på landbrukets driftsvilkår eller naturmangfoldet i området.

Det er viktig at Statnett tar hensyn til friluftslivsbrukere, ved å opprettholde p-plasser, midlertidig omlegging av stier, varsel om periode ev. bruk er hindret etc. Det bes om at kommunen holdes orientert om vesentlige virkninger for friluftslivsbruk. Det bes om at landingsplasser for helikopter i størst mulig grad legges utenom etablerte skogområder, og at fare for stormfelling vurderes før hogst tillates.

Fylkesmannen i Rogaland (26.11.2019) MTA for kraftledningen mellom Lyse og Fagrafjell og Fagrafjell transformatorstasjon bør i større grad legge opp til å minske terrenginngrep, ombruk av masser og avbøtende tiltak for naturmangfold.

Fylkesmannens kommentarer til MTA 420 kV Lyse – Fagrafjell:

Det er flere forekomster av viktige naturtyper lang traseen, herunder myr og kystlynghei. Inngrep i naturtyper må bli så små som mulig, og Fylkesmannen oppfordrer til at eksisterende kjørespor benyttes der det finnes. Det skal kun brukes ett kjørespor, og disse må istandsettes til det opprinnelige etter bruk.

Det er lagt opp til flere riggområder nær våtmark (eksempelvis C14 a og C16a). Fylkesmannen mener det er svært viktig at en ved etablering av disse sørger for å ta vare på nærliggende naturtyper ved å unngå inngrep i eller avrenning til disse.

Riggområde C14d ligger et godt stykke utenfor traseen. Fylkesmannen stiller spørsmål til behovet for denne riggplassen. Det same gjelder opprusting av veg R14b.

Kraftledningen vil i Sandnes kommune gå tett inntil planlagt, nytt verneområde Skurvedalen naturreservat. Oppstart av verneprosessen skjer med det aller første. Fylkesmannen opplyser at det er aktuelt å gi Statnett tillatelse til vinterkjøring langs scootertrasé tegnet inn i vernekartet. Det er ikke aktuelt å gi tillatelse til barmarkskjøring. Dette må inn i MTA-planen.

De verna vassdragene Espedalselva, Figgjo og Ims skal krysses. Fylkesmannen legger til grunn at kantvegetasjonen og selve vassdragene ikke berøres. Dersom det allikevel er behov for kryssing av vassdrag, så er dette et tiltak som vil kreve egen behandling etter forskrift om fysiske tiltak i vassdrag. Fylkesmannen er myndighet på anadrome deler av vassdrag, mens Rogaland fylkeskommune er myndighet på ikke-anadrome deler av vassdrag. Fjerning av kantvegetasjon langs vassdrag krever også en avklaring fra Fylkesmannen etter vassressurslova § 11.

Fylkesmannen mener restriksjoner på helikopterflyging av hensyn til hekkende fugl bør være fra 01.02 til 31.07.

Fylkesmannen er opptatt av at gode overskuddsmasser bør brukes om igjen der det er mulig, jf. regionalplan for massehåndtering. Føringer for ombruk av masser må beskrives i MTA. Fylkesmannen minner forøvrig om at produksjon av pukk, grus, sand og/eller singel er meldepliktig etter forurensingsforskriften kapittel 30. Skriftlig melding må sendes Fylkesmannen i god tid før oppstart.

I tillegg til Fylkesmannens kommentarer til MTA 420 kV Lyse – Fagrafjell, vil Fylkesmannen påpeke følgende for Fagrafjell transformatorstasjon:

En viktig forekomst av kystlynghei, en sterkt trua og utvalgt naturtype, vil sannsynligvis forsvinne som følge av etablering av Fagrafjell transformatorstasjon. Fylkesmannen har tidligere uttalt at det bør være krav om avbøtende tiltak når viktige naturverdier ødelegges, som for eksempel skjøtselsplan som hindrer tap av kystlynghei langs kraftledningstraseen. Fylkesmannen påpeker at deres innspill om kompenserende tiltak er utenom stasjonstomta. I MTA-planen går det frem at Statnett skal lage en plan for kompenserende tiltak på stasjonstomta. Fylkesmannen er i tvil om dette vil ha noe for seg, da det er svært usikkert hva som er igjen av kystlyngheia etter at anlegget er ferdig bygd.

Etter at anleggsarbeidet på Fagrafjell er ferdig, må det gjennomføres en re-kartlegging av naturtypen kystlynghei i området. Kartlegginga må skje etter ny kartleggingsmetodikk (Natur i Norge (NiN)).

Det er planer om å lage et sedimentasjonsbasseng for å unngå at avrenning fra stasjonsområdet forurenser de to verna vassdragsområdene Figgjoelva og Orreelva. Det er svært viktig at sedimentasjonsbassenget dimensjoneres i forhold til forventet vannmengder.

Selv om det ikke er registrert fremmede arter på stasjonsområdet, er det flere registreringer i nærområdet (blant annet ugrasmjølke og europalerk). Dersom en under arbeidet finner fremmede arter bør disse fjernes, og det bør iverksettes tiltak for å hindre spredning.

Rogaland fylkeskommune (11.12.2019) har i høringsuttalelse først kommentarer til MTA 420 kV ledningen Lyse – Fagrafjell, og deretter MTA Fagrafjell transformatorstasjon

420 kV Lyse - Fagrafjell

Rogaland fylkeskommune skriver at de har gjennomført arkeologiske registreringer på strekningen Lyse-Fagrafjell mellom 2015 og 2019, og at Statnett har blitt informert om funn. De forutsetter at vilkårene i konsesjonen blir fulgt opp og at undersøkelsesplikten § 9 blir avklart av Statnett før MTA blir godkjent. To registreringer (gnr. 77/1 og 11/4) har ikke blitt gjennomført på grunn av manglende

grunneieraksept. De skriver videre at de ikke kjenner til alle konsekvensene tiltaket vil ha på automatisk fredete kulturminner før undersøkelsesplikten er oppfylt. Dette fører til at de ikke har grunnlag til å vurdere konfliktgrad, hensyn og avbøtende tiltak som ev. må gjennomføres.

I kapittel 2.4.1 skriver Statnett at en nærmere beskrivelse av hvordan kulturminner skal hensyntas under anleggsarbeidet blir gitt i kapittel 3.8. Rogaland fylkeskommune kan ikke se at dette er gjort på en tilfredsstillende måte.

Rogaland fylkeskommune mener at det må lages en ny kolonne under kapittel 3.8 og tabell 9 som beskriver hvilke avbøtende tiltak som skal gjennomføres og hvilke hensyn som skal tas for hvert enkelt kulturminne. Denne tabellen må inneholde informasjon om hvilke kulturminner som skal merkes i terrenget og hvilke som skal gjerdes inn. Områder hvor Riksantikvaren ikke har gitt tillatelse til inngrep i automatisk fredete og verneverdige kulturminner skal merkes og unngås i terrenget. Fylkeskommunen har lagt ved en liste som inneholder kulturminnene som bør bli med i tabell 9, og skriver at dette må bli fulgt opp på arealbrukskartene med informasjon i dialogboksene med type kulturminne og avbøtende tiltak.

Rogaland fylkeskommune opplyser om at dispensasjonsspørsmålet foreløpig kun har blitt avklart på Songedalen fjellgård, Rettedal og Fossand i Sandnes kommune. Statnett har sendt flere søknader til Riksantikvaren som enda ikke er avklart, og har varslet om en endring i ledningstraseen på Fossand som vil kreve ny dispensasjonsbehandling. Fylkeskommunen mener dispensasjonsvedtakene med vilkår må bli inkludert i MTA kapittel 3.8 og tabell 9. Disse vilkårene må også bli skrevet inn i dialogboksene. Dette gjelder alle dispensasjonssøknader som er til behandling og de som ev. vil komme. Hvis det ikke lar seg gjøre å inkludere hele vedtaksteksten i MTA, må dispensasjonsvedtakene med vilkår gjøres kjent for alle entreprenører med ansatte på disse prosjektene.

Rogaland fylkeskommune gjør oppmerksom på at fjerning av fundamenter innenfor automatisk fredete kulturminner krever tillatelse fra Riksantikvaren (Rogaland fylkeskommune er dispensasjonsmyndighet etter 2020). Vilrårene for disse tillatelsene må inkluderes i MTA.

Fylkeskommunen viser til at det kan finnes automatisk fredete kulturminner i både natur- og kulturskog, og at hogstmaskiner og lastebiler kan gi store skader på terreng og eventuelle kulturminner. I områder med automatisk fredete og andre verneverdig kulturminner må hogst foregå med motorsag. Fylkesrådmannen oppfordrer til å sette krav til en hogst- og ryddeplan i MTA for resten av strekningen og at den skal legges frem for Rogaland fylkeskommune. Denne planen må inneholde kulturminner i ledningstraseen og hvordan hogsten/rydding skal gjennomføres.

På bakgrunn av at det kan bli endringer av riggplassene når entreprenør er valgt, ber fylkeskommunen om at entreprenørens plan blir forelagt Rogaland fylkeskommune. På denne måten kan de komme med en ny vurdering i forhold i undersøkelsesplikten i kulturminneloven § 9, og en ev. konflikt med automatisk fredete kulturminner jf. kulturminneloven § 3 og § 8 første ledd.

Fylkesrådmannen forutsetter at NVE venter med å godkjenne MTA for bygging av ny 420 kV-ledning, samt MTA for riving av ledninger til:

- undersøkelsesplikten er oppfylt jf. kulturminneloven § 9
- alle dispensasjonsvedtak er avgjort, slik at vedtak med vilkår kan inkluderes i MTA

Fagrafjell transformatorstasjon

Rogaland fylkeskommune forutsetter at dispensasjonsvedtaket med vilkår blir inkludert i MTA når dispensasjonssøknaden for området har blitt behandlet. De minner også om at alle linjer som skal inn mot Fagrafjell transformatorstasjon krever dispensasjonssøknad fra kml § 8 første ledd. Linjene som er

inkludert i konsesjonssøknaden inngår i dispensasjon for stasjonsområdet. Nye linjer vil kreve ny dispensasjonssøknad.

I punkt 1.5.1 i MTA står det at NVE skal varsles ved større avvik i MTA plan. Rogaland fylkeskommune skriver at de må varsles hvis det gjøres endringer for å vurdere konfliktgrad med kulturminner, jf. kml § 3,8 og 9. Det kommer frem i punkt 2.4.1 i MTA at det er mange kulturminner i området hvor transformatorstasjonen skal bygges. Vilkår som blir satt i forbindelse med dispensasjonssøknad må bli inkludert i MTA.

Rogaland fylkeskommune skriver at det er viktig at interne anleggsveier og kjørespor blir avklart med dem for å vurdere konfliktgrad med automatisk fredete kulturminner, jf. kml § 9. Videre skriver de at det er søkt om dispensasjon fra kml § 8 første ledd ved opparbeiding av midlertidig og permanent vei. Vilkårene for dette fra Riksantikvaren må bli innarbeidet i MTA.

På kartblad 1 i MTA mener de at det bør avmerkes at det skal settes opp anleggsgjerde langs inngrepsgrensen og sikringssonen hvor det vil foregå arbeid ved kulturminnet, id 5150. I tillegg bør områder for anleggsgjerde også avmerkes i kart. De skriver videre at det må gjøres en inngjerding der ny adkomstvei, R47d, krysser id 5150, slik at det ikke blir gjort inngrep eller laget kjørespor utenom veien. I kartet bør det også avmerkes at det bare er området der det etableres permanent vei som kan bruke til transport inn og ut av området, siden en del av id 5150 ligger innenfor området som er avmerket med inngrepsgrense.

Videre skriver Rogaland fylkeskommune følgende:

- Det kreves dispensasjon fra kml § 8 første ledd for anleggelse av adkomstvei gjennom id 5150. Vilkår må inkluderes i MTA.
- Vedlegg 3 viser at det ved id 13583 bør settes opp anleggsgjerde langs sikringssonen i området som er nærmest veien, og i området hvor veien skal bli utbedret.
- Det bør settes opp et anleggsgjerde langs sikringssonen til id 5150 i området hvor det skal etableres et massedeponi vist i vedlegg 4. Vilkår fra Riksantikvaren for bruk og sikring av etablert vei gjennom id 5150 må innarbeides i MTA.
- Det bør avmerkes på kart at kulturminne id 5150 skal inngjerdnes for å unngå skade ved midlertidig omlegging av traktorvei.

Fylkesrådmannen går ut fra at NVE venter med å godkjenne MTA for Fagrafjell transformatorstasjon til alle dispensasjonsvedtak er avgjort, slik at vedtak med vilkår kan inkluderes i MTA. Det understrekes at det ikke er tillatt å sette i gang tiltak som kan ha konflikt med automatisk fredete kulturminner før nødvendige disposisjoner med vilkår er innvilget av Riksantikvaren.

Riksantikvaren (22.11.2019) har mottatt og behandlet en dispensasjonssøknad knyttet til kraftlinjen Lyse – Fagrafjell med tilhørende anlegg, jf. brev fra Riksantikvaren, datert 01.04.2019. Riksantikvaren har også mottatt dispensasjonssøknad for Fagrafjell transformatorstasjon med tilhørende anlegg, og den er nå under behandling.

Riksantikvaren vil understreke at det ikke er tillatt å sette i gang noen form for tiltak som kan innebære konflikt med automatisk freda kulturminner før de nødvendige dispensasjoner med vilkår er innvilget fra Riksantikvaren.

Riksantikvaren forutsetter at vilkårene i konsesjonen følges opp, og at konsesjonæren avklarer undersøkelsesplikten etter kulturminneloven § 9 før MTA blir godkjent. Riksantikvaren anbefaler at våre dispensasjonsvedtak med vilkår innarbeides i MTA - planene.

Statens Vegvesen (05.12.2019) ber om at deres merknader tas hensyn til, til tross for at innspillet kom etter høringsfristen, ettersom saken ikke kom saksbehandlet i hende før fristens utløp.

Statens Vegvesen kommenterer at det ut fra dokumentene er vanskelig å få konkret bilde av hvordan arbeidene vil påvirke riks- og fylkesveg, som Statens vegvesen per dags dato har et forvaltningsansvar for. Tiltak som direkte berører nevnte veger, må søkes Statens vegvesen. Det understrekes at Statnett har hatt dialog med Statens vegvesen og har planlagt stasjon og ledning ut fra foreliggende planer for E39 og tverrforbindelse.

NVEs vurderinger MTA 420 kV Lyse - Fagrafjell

Formålet med en MTA er å sikre at det tas miljø- og landskapshensyn ved bygging og drift av anlegget. Vurderingene i planen skal baseres på miljøinformasjon som er kommet frem i konsesjonsprosessen.

NVE mener MTA Statnett har utarbeidet for 420 kV Lyse – Fagrafjell på en god måte beskriver hvordan anleggsarbeidet kan gjennomføres. I dette kapittelet vil vi kun gå gjennom om planene svarer på vilkårene satt i anleggskonsesjonen, og gjøre en vurdering av de øvrige temaene i MTA hvor det er ytterligere behov for avklaring med NVE. NVE forutsetter at Statnett ved anleggsarbeidet følger beskrivelsen i MTA, og vi mener det ikke er nødvendig å gjøre en vurdering av alle temaene som MTA beskriver.

Ettersom skogrydding for deler av strekningen 420 kV Lyse – Fagrafjell ble godkjent i desember 2019, blir ikke dette nærmere omtalt i dette vedtaket.

Kamuflering

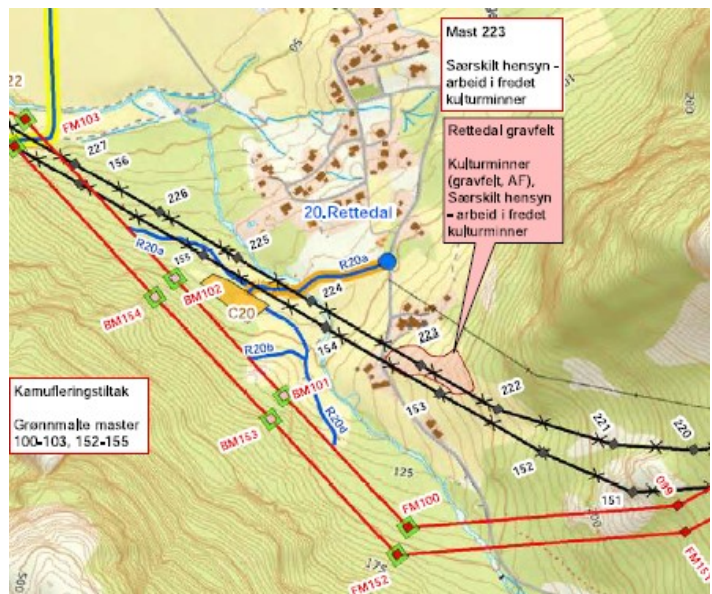
I anleggskonsesjonens punkt 9 om Miljø- transport- og anleggsplan er det satt vilkår om at det skal utarbeides «et forslag til avgrensning av strekninger kamufleringstiltak, jf. konsesjonsvilkår 11.»

I punkt 11 spesifiseres strekningene som skal kamufleres;

«Kraftledningen skal bygges med matte liner, master i mørk grønn/brun farge og kompositt- eller silikonbelagte glassisolatorer på følgende strekninger:

- Mast 1 og mast 3–7 på strekningen fra Lysebotn mot Tjørnastølstjørna i Forsand kommune (nå Sandnes kommune)
- På strekningen i Rettedal Forsand kommune (nå Sandnes kommune)

På strekningen gjennom Rettedal skal Lyse Elnetts ledning Lyse–Tronsholen 3 parallelt med den nye 420 kV-ledningen kamufleres på samme måte.»

Figur 2 viser master som skal kamufleres i Rettedal (jf. master merket med grønn firkant)

I MTA kapittel 2.1.1 opplyses det at mast 100 – 103 på 420 kV Lyse – Fagrafjell og mast 152 – 155 132 kV Lyse – Trondholen 3 gjennom Rettedal vil kamufleres (jf. figur 2), i tillegg til innføringen til Lysebotn transformatorstasjon. Mastene skal være i grønn farge og silikonbelagte glassisolatorer.

NVE vurderer vilkåret knyttet til kamuflering som oppfylt.

Naturmangfold

Sandnes kommune minner om at det skal gjøres en konkret vurdering av naturmangfoldlovens §8-12. De miljørettslige prinsippene i naturmangfoldloven §§8-12 er vurdert i konsesjonsbehandlingen i NVEs innstillinger til vedtak datert 18.12.2017 og 06.12.2018, og i konsesjonsvedtak fattet av OED den 20.09.2019. Vi viser videre til at Statnett i arbeidet med MTA har innhentet oppdatert informasjon om hekkende rødliste fugler fra Fylkesmannen i Rogaland og gjennomgått offentlige databaser som naturbase og arsdatabank. Vurderingene i konsesjonsbehandlingen og oppdaterte opplysninger om hekkende rødlista fugler, legges derfor til grunn for dette vedtaket. NVE mener vurderingene bygger på et oppdatert kunnskapsgrunnlag og er tilstrekkelig konkrete og dekkende for tiltaket.

I anleggskonsesjonen er det satt flere vilkår som gjelder naturmangfold, herunder utvalgte naturtyper og fugl. Videre i dette kapittelet gjøres en vurdering av de aktuelle vilkårene.

Utvalgte naturtyper

Under punkt 9 om MTA i anleggskonsesjonen, er det satt følgende vilkår;

Hvordan fysiske inngrep i utvalgte naturtyper skal begrenses, både i anleggs- og driftsperioden. Det skal også beskrives hvordan det skal tas hensyn til andre viktige naturtyper og truede arter under anleggs- og driftsperioden, gjennom for eksempel tilpasning av mastepunkter, anleggsveier, anleggsplasser, transport og skånsom skogrydding.

Fylkesmannen ber om at inngrep i viktige naturtyper (som myr og kystlynghei) blir så små som mulig. Statnett opplyser i MTA at de i detaljplanleggingen av mastepunkt, riggplass og anleggsveier har tatt hensyn til naturtyper. I vedlegg 4 til MTA for 420 kV Lyse – Fagrafjell finnes en liste over alle naturtyper som kan bli berørt av anlegget, med en vurdering av aktuelle tiltak for å begrense de fysiske inngrepene. Statnett vurderer behov for terrengtransport i registrerte naturtyper som begrenset og kortvarig. I kapittel 3.11 opplyses det at ved etablering av anleggsområder, veier mv., skal toppmasser tas vare på for bruk til istandsetting. NVE viser til at der det er lagt inn begrensninger i anleggsarbeidet for å redusere risikoen for at naturtypene skal bli skadet, og at dette er lagt inn som restriksjonsområde i MTA-kartene. NVE viser til at det for disse områdene er særlig viktig at en fysisk merker trasé for kjøring i terreng og at en unngår viftekjøring. Vi viser for øvrig til avsnittet «arealbruk» for nærmere omtale av kjøring i terreng.

Den naturtypen som vil bli mest berørt, er kystlynghei (verdi B) Stugafjell nord. Her må store deler av naturtypen fjernes i forbindelse med bygging av ny Fagrafjell stasjon. Dette vurderes nærmere i kapittelet «NVEs vurderinger MTA Fagrafjell transformatorstasjon» nedenfor.

NVE vurderer at anleggskonsesjonens vilkår om naturtyper er ivaretatt gjennom de tiltakene som er beskrevet i MTA med tilhørende kart og dette vedtaket.

Fugl

Under punkt 9 om MTA i anleggskonsesjonen, er det satt tre vilkår som omhandler fugl:

«Kjente hekkeplasser for hubro skal kartlegges, for å avdekke hvorvidt de er i bruk. Det skal vurderes hvordan anleggsarbeidet kan tilpasses, slik at aktive hekkeplasser for hubro ikke blir unødvendig

forstyrret under hekking. Særlig skal det vurderes om helikoptertransport kan legges utenom hekkeperiodene, eller foregå i ruter som ligger i størst mulig avstand til kjente reirlokalteter som er i bruk. Aktuelle tilpasninger skal beskrives i miljø-, transport- og anleggsplanen, jf. vilkår 9. Områdene rundt Fagrafjell transformatorstasjon unntas fra dette kravet.»

«Hvordan anleggsaktiviteten i rimelig grad kan tilpasses hekkeperioden for hubro, dagrovfugler og lommer.»

I anleggskonsesjonens vilkår nr. 13 om «merking av fugl» står det følgende:

«Det skal vurderes om anleggsaktiviteten kan tilpasses hekking av hubro. Særlig skal det vurderes om helikoptertransport kan legges utenom hekkeperiodene, eller foregå i ruter som ligger i størst mulig avstand til kjente reirlokalteter som er i bruk. Aktuelle tilpasninger skal beskrives i miljø-, transport- og anleggsplanen. Områdene rundt Fagrafjell transformatorstasjon unntas fra dette kravet.»

Statnett har kartlagt kjente hekkeplasser hubro og andre fuglearter som dagrovfugler og lommer i nærheten av anleggsområdene. Der anleggsarbeid, særlig helikopterflyging, kan komme i konflikt med hekkende rødliste fugler, er det lagt inn restriksjonsområder i MTA-kartene for lav helikopterflyging (lavere enn 300 meter). Sandnes kommune minner om at det skal tas spesielt hensyn til fugl som hekker på bakken med tanke på tidspunkt for terrengtransport og arealbruk. MTA inneholder en restriksjon for terrengtransport ved Seldalshei på grunn av fugler som hekker på bakken. Statnett vil gjøre en konkret vurdering av behov for terrengtransport i avmerket område. I vurderingen vil en se på tidspunkt, type og omfang transport, samt transporttrasé. Statnett opplyser at det kan være aktuelt å gjøre tiltak, som for eksempel valg av alternativ adkomst.

I enkelte områder er Statnett avhengig av utkoblinger i eksisterende ledningsnett for å kunne utføre anleggsarbeid. Dette begrenser fleksibilitet med tanke på å tilpasse anleggsarbeid til hekkesesong. Statnett forventer at forstyrrelser for hekkende fugler vil være kortvarig under anleggsarbeid. I MTA tabell 8, er alle restriksjoner knyttet til naturmangfold gjengitt. For hekkende fugler, er restriksjonen for lavtflygende helikopter satt i perioden 01.02 til 30.06/31.7. Fylkesmannen mener restriksjoner på helikopterflyging av hensyn til hekkende fugl bør være 01.02 til 31.07. Som følge av dette har Statnett i oppdatert MTA-kart (04.02.2020) endret tidsavgrænsningen på fire flyrestriksjonsområder fra 30.6 til 31.7. Dette gjelder Kolfjellet V (kartblad 18/19), Kotleberget (kartblad 16), Øvreskårane V og Øvreskårane Ø (begge kartblad 9).

Om restriksjonsområdene har Statnett i MTA skrevet at «i disse områdene skal lav helikopterflyging (<300m) *forsøkes* unngått i restriksjonsperioden av hensyn til hekkende fugler». NVE understreker at det er viktig å overholde restriksjonsperioden, og at det kun er i særtilfeller at denne ikke skal overholdes (jf. ordlyden «forsøker» i MTA). Hvis restriksjonsperioden settes til side, skal dette godkjennes av NVE før flyging igangsettes.

NVE vil sette vilkår om å overholde restriksjonsperioden. Vi mener beskrivelsene i MTA, sammen med dette vilkåret, ivaretar hensynet til fugl.

Avgrensning av toppliner

I anleggskonsesjonens punkt 9 er det satt vilkår om at MTA skal inneholde «*et forslag til avgrensning av strekninger der topplinene skal merkes av hensyn til fugl*».

I konsesjonens vilkår nr. 13 utdypes dette vilkåret med at:

«Toppliner skal merkes med fugleavviser for å redusere risikoen for fuglekollisjoner i følgende områder:

- på strekningen mellom Nordstølfjellet og Husafjellet i Forsand (nå Sandnes kommune)
- på 300 kV-ledningen fra Tonstad der den krysser over Figgjoelva mellom Fagrafjell og Stokkeland transformatorstasjoner, i tillegg til at det skal tilstrebes å legge de to ledningene i samme høyde ved kryssingen

Én av topplinene skal merkes med fugleavvisere. Endelig avgrensning av strekningene som skal merkes, skal gjøres i samråd med Fylkesmannen i Rogaland og beskrives i miljø-, transport- og anleggsplanen.»

I MTA avsnitt 2.1.3, opplyser Statnett at det skal monteres fugleavvisere på linene mellom mast 77 til mast 88 i Skrøyla, i tillegg til linene mellom mast 2 og 3 på den nye ledningen «Ny Fagrafjell – Stokkeland 1» nord for Fagrafjell transformatorstasjon. I MTA opplyses det også at Statnett har forsøkt å legge den nye ledningen i samme høyde som eksisterende ledning over elven for å redusere konflikt med fugler over Figgjoelva. NVE konstaterer at dette er i tråd med vilkårene i anleggskonsesjonen.

I epost datert 29.01.2020 opplyser Statnett at Fylkesmannen har kommentert ytterligere områder hvor det kunne være aktuelt med fugleavvisere, og at dette ikke er endelig avklart. Under forutsetning om at endelig avgrensning er innenfor anleggskonsesjonens vilkår nr. 13, ber NVE om å bli orientert om endelig avgrensning. Om Fylkesmannens ønsker områder utover anleggskonsesjonens vilkår nr. 13, vil dette være en endring av vilkårene i konsesjonen og må konsesjonsbehandles av NVE.

NVE vurderer at avgrensningen i MTA avsnitt 2.1.3, er i tråd med vilkåret i anleggskonsesjonen. NVE påpeker at en eventuell merking av fugleavvisere utover anleggskonsesjonens vilkår nr. 13, må konsesjonsbehandles av NVE.

Vann og vassdrag

I anleggskonsesjonens punkt 9 om MTA er det satt følgende vilkår:

«Herunder skal det beskrives hvordan Statnett skal sikre seg mot å påvirke dreneringen av vannforekomster og myrer i de berørte områdene.»

Statnett forsøker av tekniske og miljømessige årsaker å unngå myrområder. Det kan i noen tilfeller være utfordrende å unngå våte områder, og etablering av mastepunkter kan utløse behov for større utgravinger og tilbakefylling slik at mastefundamentene tilfredsstiller Statnetts tekniske krav. I disse tilfellene vil det gjøres en særskilt risikovurdering og vurdere behov for tiltak, f.eks. hvordan området tilbakefylles for å unngå vesentlige endringer til hydrologien i området.

I MTA Fagrafjell transformatorstasjon opplyser Statnett at det går et myrdrag fra området rett nordøst for stasjonen og delvis inn i stasjonsområdet. Denne vil bli drenert ut som følge av stasjonsoppbyggingen. Statnett planlegger etablering av en enkel terskel/oppdemming nordøst for stasjonstomten for å bevare vannstand i resterende deler av myrdrag. Dette blir nærmere vurdert under kap. «NVEs vurderinger MTA Fagrafjell transformatorstasjon» under.

NVE vil sette vilkår om at NVE skal orienteres ved viktige og/eller kritiske faser ved byggearbeidet. Herunder skal vi holdes orientert om etablering av mastepunkt kan utløse behov for større utgravinger og tilbakefyllinger.

Landbruk

I konsesjonens punkt 9 er det satt vilkår om at MTA skal beskrive *«hvordan hensynet til dyr på beite kan ivaretas under anleggsperioden»*.

I MTA kap. 3.9 opplyser Statnett at store deler av strekningen fra Fagrafjell transformatorstasjon til Høgsfjorden krysser landbruksarealer inkludert beitearealer. Time kommune påpeker at det viktig at bønder som berøres må holdes orientert om anleggsaktivitetene, slik at det kan vises hensyn til husdyr/beiteområder. I MTA opplyser Statnett at de vil ha dialog med bøndene i forkant av aktiviteter i beiteområder, og anleggsområdene skal sikres slik at dyr ikke blir skadet. Detaljer rundt hvordan anleggsområdet skal sikres vil bli vurdert fortløpende i samråd med entreprenør, og vil blant annet være avhengig av hvor lenge området brukes, hva slags aktiviteter som foregår, hvilken type dyr som beiter i nærheten mm. Der ledningen krysser landbrukseiendommer som driver økologisk, vil Statnett ta særskilt hensyn, blant annet ved å ha tett dialog med bøndene og fokus på håndtering av masser. Etter endt arbeid, skal anleggsområdene ryddes for å sikre at det ikke ligger gjenstander og metallrester som kan forårsake skade på husdyr.

Sandnes kommune har i uttalelse kommentert at det er viktig at det lages retningslinjer for hvordan mellomlagring av matjord skal foregå, slik at den ikke taper seg. NVE viser til at prinsipper for lagring av jord er beskrevet i Statnett sin «Håndbok i terrengbehandling», og at denne legges til grunn for anleggsarbeidet 420 kV Lyse – Fagrafjell.

Sandnes kommune har videre kommentert at det må sikres at riggplasser og kantarealer til veg ikke blir spredningsområder for ugress, og at de ikke medfører uønsket avrenning til sideterreng og vassdrag. Det er sær viktig at en sikrer at en verken sprer potetecystenematode eller svartelista arter, og heller ikke introduserer nye arter. En må være nøye med flytting av maskiner, utstyr og matjord, slik at en ikke utilsiktet endrer på landbrukets driftsvilkår eller naturmangfoldet i området. I MTA opplyses det at det ikke er registrert fremmede plantearter i arealene som berøres av byggingen, men dersom det finnes vil det gjøres en vurdering av om det er behov for å iverksette tiltak for å hindre spredning. I kommentar til Sandnes kommunes uttalelse, skriver Statnett at spredning av fremmede arter og sykdom reguleres av lover og forskrifter, f.eks. forskrift om spredning av fremmede arter og Mattilsynets retningslinjer.

NVE etterspurte i e-post 23.01.2020 en konkretisering av hvordan Statnett vil forhindre spredning av fremmede arter i anleggsperioden. I epost datert 29.01.2020 opplyser Statnett at de i utgangspunktet vil forsøke unngå å berøre fremmede arter. Om de allikevel berører fremmede arter, skal masser som kan medføre fare for spredning av fremmede arter skal enten gjenbrukes på stedet med tiltak slik at spredningsfaren for de aktuelle artene opphører, eller leveres som avfall til godkjent mottak. NVE viser for øvrig til forskrift om fremmede organismer §24 (1) og (2) om vurdering av risiko for spredning av fremmede organismer og tiltak for å forhindre spredning.

Sandnes kommune har i sin uttalelse vist til tre grunneiere, som har tatt kontakt med kommunen og som etterlyser bedre dialog med Statnett om plassering av riggområder, nye veier/kjøretraseer, spredeareal, hensynet til husdyr og landbruksdrift generelt, gode løsninger for å beholde leplanting, sikkerhet for skolebarn, driftstider ift. døgnet og varighet av tiltak, hensynet og avstanden til bolighus m.v.

Kommunen ber om at Statnett oppretter god gjensidig dialog med grunneierne. NVE har forstått at de aktuelle grunneierne er lokalisert nordøst for Skjelbreitjørna (jf. figur 3). I dette området har Statnett konsesjon til å benytte eksisterende vei som adkomst (R35a og R35c), fram til riggplass C35. Som et alternativ til adkomst via R35a, som går nær bebyggelse og gjennom gårdstun, har Statnett presentert en alternativ adkomst merket med rød pil i figur 3, som er adkomstveien til Vardafjellet vindkraftverk. Det er særlig lokaliseringen av C35 som har vært problematisk for grunneierne i området. I epost datert 30.01.2020 har Statnett opplyst at riggplass C35 fjernes fra MTA. At riggplass C35 ikke opparbeides, vil redusere transportbehovet i dette området betraktelig. NVE mener på bakgrunn av dette at innspillet som Sandnes kommune har mottatt fra tre grunneiere, er ivaretatt.

Figur 3 viser et område nordøst for Skjelbreitjørna, hvor Sandnes kommune har mottatt innspill fra grunneiere.

NVE vurderer at tiltakene som Statnett har beskrevet i MTA, vil ivareta konsesjonens vilkår om ivaretagelse av beitende dyr i tilstrekkelig grad.

Skogrydding

I konsesjonens vilkår nr. 12, er det satt vilkår om trasérydding;

«For å dempe direkte innsyn til kraftledningstraseen og ivareta hensynet til naturmangfoldet skal skogrydding begrenses så langt det vurderes som hensiktsmessig. Gjensetting av vegetasjon bør prioriteres på de strekningene hvor traseen krysser prioriterte naturtyper, der det er satt vilkår om kamuflerende tiltak, i krysningpunkter med vei og merkede turstier og der rydebeltet blir særlig bredt pga. parallellføring med andre ledninger. Gjennomføring av skogrydding skal omtales i miljø-, transport og anleggsplanen.»

Sandnes kommunen uttaler i høringsuttalelse at det må sikres at eik og store gamle trær ikke felles uten dialog med kommunen. Til dette kommenterer Statnett at de har fått konsesjon til å rydde ledningstraseen og nødvendige arealer. Som omtalt i MTA-planen, skal Statnett praktisere redusert / skånsom hogst. I ledningstraseen vil store gamle trær kunne hogges dersom de kommer i konflikt med sikkerhetsavstander til strømførende liner.

Når det gjelder skogrydding for øvrig, viser NVE til MTA kapittel 3.4 hvor prinsipper for skogrydding er omtalt. NVE legger til grunn at [NVEs veileder om skogrydding i kraftledningstraseer](#) benyttes i forbindelse med skogryddingen.

Det er satt vilkår om at MTA skal inneholde «en plan for hvordan randsonen til skogområdet nord for Fagrafjell stasjon skal beskyttes, som følge av utvidelse av ryddebeltet til 300 kV-ledningene mellom Fagrafjell og Stokkeland transformatorstasjoner, jf. vilkår 12.»

I vilkår 12 om trasérydding, er det satt vilkår følgende vilkår; «For å ta vare på et skogområde langs 300 kV-ledningene nord for Fagrafjell transformatorstasjon, skal Statnett i samråd med Statskog vurdere tiltak for å beskytte randsonen av skogen når ryddebeltet utvides på strekningen.»

I MTA kapittel 2.4.8 kommenterer Statnett at Lyse Elnett har søkt konsesjon om to nye 132 kV kV-ledninger, parallelt og øst for Statnett sine ledninger i dette området. Om Lyse Elnett får konsesjon for de nye ledningene, vil den nye 420 kV-ledningen grense med ryddegate til de nye 132 kV ledningene, og dermed ikke komme i vesentlig konflikt med randsonen til skogen. Hvis Lyse Elnett ikke får meddelt konsesjon parallelt til Statnett sin nye ledning, vil Statnett i samråd med Statskog lage en plan for å beskytte randsonen til skogen. Tiltak kan innebære å rydde/tynde inn i skogen i kantsonen for å skape en mindre markant overgang, gjensette stormsterke trær med videre.

NVE vurderer at MTA ivaretar konsesjonens vilkår om skogrydding.

Kulturminner

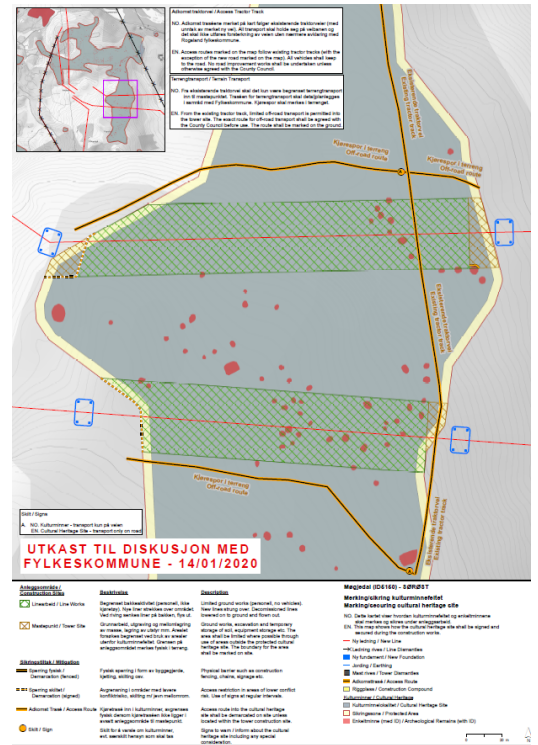
Sikring og merking av kulturminner i anleggsperioden, for å unngå at anleggsarbeid påfører skader eller ødelegger kulturminner. Dette gjelder særlig der Statnett vil bruke eksisterende veier som går gjennom kulturminnefelt, i områder der Rogaland fylkeskommune har påpekt at anlegg kommer tett inntil kjente kulturminner og i områdene rundt Fagrafjell transformatorstasjon.

Ledningen vil gå gjennom et område med mange kjente automatisk fredet kulturminner. I MTA kap. 3.8 har Statnett omtalt hvordan de i anleggsarbeidet skal forholde seg til kulturminner. Der kulturminnene vil bli direkte berørt av anleggsarbeidet, har Statnett søkt kulturminnemyndigheten om dispensasjon/frigiving av disse. Kulturminner som ligger ved eller nær anleggsområder, vil merkes fysisk i terreng. I MTA kart er det lagt inn restriksjonsområder som følge av kulturminner. NVE påpeker at det i forbindelse med merking av kulturminner er viktig å benytte materiale som har god holdbarhet og som ikke forvitrer.

Rogaland fylkeskommune har i sitt høringsinnspill til MTA mange kommentarer til dette temaet. Det går blant annet fram at undersøkelsesplikten etter §9 i kulturminneloven ikke er avklart, da det ikke er gjennomført registreringer på to eiendommer (gnr/bnr 77/1 og 11/4) på grunn av manglende grunneieraksept. I brev datert 17.12.2019 bekrefter Statnett at det er inngått avtale med tiltredelse til disse to eiendommene slik at §9-undersøkelser kan utføres.

Rogaland fylkeskommune etterlyser at MTA inneholder mer detaljert informasjon om hvilke avbøtende tiltak som skal gjennomføres for alle kulturminnene som berøres (jf. tabell 9 i kapittel 3.8), og at hogst må foregå med motorsag i områder med automatisk freda kulturminner og andre verneverdige kulturminner. I epost datert 23.01.2019 orienterer Statnett om at de har utarbeidet detaljplankart for arbeid i fredede kulturminneområder (jf. figur 4). Detaljplankartene viser hvordan kulturminnene skal merkes og sikres, og inneholder også forklarende tekst. Disse kartene vil være førende for anleggsarbeidet. NVE er av den oppfatning av at dette ivaretar Rogaland fylkeskommune innspill om at MTA skal inneholde mer detaljert informasjon, og vi vurderer konsesjonsvilkåret som oppfylt. Samtidig konstaterer vi at Rogaland fylkeskommune, som kulturminnemyndighet, vil ha anledning til å komme med innspill til dette gjennom deres behandling av dispensasjonssøknader.

Rogaland fylkeskommune forutsetter at NVE venter med å godkjenne MTA for bygging av ny 420 kV Lyse – Fagrafjell og MTA for Fagrafjell transformatorstasjon til undersøkelsesplikten etter kulturminnelovens §9 er oppfylt og alle dispensasjonsvedtak er avgjort. NVE vil godkjenne MTA for 420 kV Lyse – Fagrafjell og Fagrafjell transformatorstasjon uavhengig av status for dispensasjonssøknader, men vi vil sette vilkår om at Statnett ikke kan gå i gang med anleggsarbeid i de aktuelle områdene, før kulturminnelovens §9 og dispensasjonssøknader er avklart med kulturminnemyndigheten.

Figur 4 viser et eksempel på detaljplankart for arbeid i fredete kulturminneområder

NVE vurderer at MTA ivaretar konsesjonens vilkår om kulturminner. Vi vil sette vilkår om at Statnett ikke kan gå i gang med anleggsarbeidene for aktuelle områder hvor det er søkt dispensasjon før disse er avklart av kulturminnemyndigheten. Ved merking av kulturminner i terrenget er det viktig å benytte materiale som har god holdbarhet og som ikke forvirrer.

Arealbruk

Anleggsveier

I forbindelse med konsesjonsbehandling av 420 kV Lyse-Fagrafjell og Fagrafjell transformatorstasjon, ble det meddelt tillatelse og ekspropriasjonstillatelse til å etablere anleggsveier/riggplasser, i tillegg til å benytte eksisterende veier. Disse veiene og riggplassene er innarbeidet i MTA, men i noen områder er veiene/riggplassene justert som følge av detaljplanlegging. I MTA-kartet er også ytterligere eksisterende veier inkludert som mulige adkomststruter til kraftledningstraseen/riggplasser. NVE vil tillate at Statnett benytter seg av veiene som er justert etter konsesjonsbehandling, under forutsetning av det foreligger minnelige avtaler med berørte grunneiere.

I anleggskonsesjonens vilkår nr. 9 er det satt vilkår om at MTA skal inneholde en beskrivelse av «hvordan anleggsveier som det er behov for å beholde bærelaget i etter anleggsperiodens slutt, vil utformes med tanke på å delvis tilbakeføre terrenget med organiske materiale i perioder veiene ikke brukes.»

NVE viser til kapittel 3.2.2 i MTA, hvor dette er omtalt. NVE konstaterer at prinsipper ved veibygging også er omtalt i Statnett sin Håndbok i terrenginngrep. Prinsippene i håndboken skal også følges i

anleggsarbeidet. NVE gjør oppmerksom på at arealbruk som ikke omfattes av konsesjonen og som ikke skal tilbakeføres, må omsøkes etter annet lovverk.

Ved bygging av nye veger, er det ikke satt noen føringer i MTA på vegbredde, annet enn at Statnett vil begrense byggingen av nye veier av hensynet til miljøet. Dette er kommentert av Sandnes kommune, som også påpeker at arealbeslag ikke er oppgitt. Til Sandnes kommune sitt innspill, svarer Statnett at veiplanleggingen tar utgangspunkt i «normaler for landbruksveier». NVE vil sette vilkår om at veibredden skal følge byggesbeskrivelser i «[normaler for landbruksveier](#)».

I løpet av anleggsfasen kan det være behov for å gjøre mindre justeringer av anleggsveier. NVE vil tillate konsesjonær å justere midlertidige anleggsveier med 20 meter til hver side av det som fremgår i MTA-kartene, under forutsetning om at grunneier ikke har noen vesentlig merknader. Vi forutsetter også at justert anleggsvei er en bedre løsning enn det opprinnelige, og at det ikke berører viktige miljøhensyn eller kulturminner. Justeringer utover 20 meter, må godkjennes av NVE før de tas i bruk.

NVE anser at Statnett sin Håndbok i terrenngrep ivaretar vilkåret i konsesjonen. Ved godkjenning av MTA vil NVE sette vilkår om at bredden for permanente veger skal følge byggesbeskrivelse i «normaler for landbruksveier». NVE tillater at anleggsveier vist i MTA-kartet kan justeres med 20 meter til hver side under en forutsetning om at justert løsning er bedre enn opprinnelig løsning.

Kjørespor

I anleggsperioden vil det være behov for å transportere ATV/6-hjulig, gravemaskin eller andre egnede kjøretøy i terrenget inn til og langs ledningstraseen, som vil gå utenfor opparbeida kjørespor. I MTA avsnitt 3.2.3 opplyser Statnett de p.d. ikke har kartlagt hvor disse kjøresporene vil gå, men har lagt frem prinsipper som skal følges ved planlegging av kjørespor for terrenngtransport. Her går det fram at terrenngkjøring i utgangspunktet skal følge eksisterende kjørespor i terrenng, en skal unngå vesentlig skade på miljø, kjøresporene skal unngå kjente natur- kulturhistoriske verdier, en skal unngå partier som kan være utfordrende å sette i stand, skal ikke føre til vesentlig og langvarig ulempe for grunneier. I MTA opplyses det videre at dersom det er vesentlig risiko for terrenngskade, kan det gjennomføres terrenngforsterkning.

For å minimere risikoen for terrenngskader, understreker NVE at det er en fordel om terrenngtransport foregår på frossen mark. Ved kjøring på barmark, mener NVE det er en fordel å benytte beltegående kjøretøy med lavt marktrykk. Kjøring med ATV/6-hjuling i områder med myr eller områder med dårlig bæreevne bør unngås så langt det er mulig.

NVE setter krav til at terrenngskader i områder med dårlig bæreevne og slitestyrke skal forebygges. Hvilke avbøtende tiltak som bør benyttes beror på aktuell type kjøretøy. Eventuelle bløte kjørespor må forsterkes umiddelbart slik at ikke sporet utvides. Dere skal tilstrebe at samme kjørespor benyttes ved kjøring på barmark, viftekjøring skal unngås ved at kjøretraseene merkes. Ved etablering av kjørespor i sidebratt terrenng, eller ved kryssing av vassdrag og mindre bekker må det påses at dette ikke fører til erosjon.

Statnett opplyser at dersom entreprenøren skal ta i bruk en ny kjørespor, skal dette sendes til Statnett for godkjenning. Statnett vil vurdere traseen og konkludere om traseen kan aksepteres. Statnett vil sende informasjon NVE om nye kjørespor. NVE vil sette vilkår om at vi skal motta orientering om nye kjørespor før kjøresporet tas i bruk.

Fylkesmannen i Rogaland har kommentert at kraftledningen vil gå tett inntil planlagt, nytt verneområde Skurvedalen naturreservat, i Sandnes kommune. Oppstart av verneprosessen skjer med det aller første.

Fylkesmannen opplyser at det er aktuelt å gi Statnett tillatelse til vinterkjøring langs scootertrasé tegnet inn i vernekartet. Det er ikke aktuelt å gi tillatelse til barmarkskjøring. Dette må inn i MTA-planen. Til dette kommenterer Statnett at de ikke ser behov for barmarkskjøring i naturreservatet i forbindelse med bygging av kraftledningen. Ledningsstrekning som ligger nærmest naturreservatet går i bratt terreng slik bygging vil foregå i all hovedsak ved bruk av helikoptre.

NVE mener at MTA, med de vilkårene som er gitt i MTA, vil begrense terrengskadene i forbindelse med anleggsarbeidet.

Riggplasser

Fylkesmannen viser til at flere av riggområdene er lokalisert nær våtmark (eksempelvis C14 a og C16a). Fylkesmannen mener det er svært viktig at en ved etablering av riggplasser sørger for å ta vare på nærliggende naturtyper ved å unngå inngrep i eller avrenning til disse. Til dette kommenterer Statnett at riggarealene på MTA-kartene viser disponibelt areal. Ved detaljplanlegging for riggplassen, er det flere forhold som vurderes. Et av forholdene er avrenning og nærhet til vann og vassdrag. Etablering av riggplassen skal ikke føre til en vesentlig endring i hydrologi i området, og både ut fra miljø- og teknisk hensyn ønsker Statnett å unngå riggplasser på myr eller våtmarksområder. Når det gjelder riggplass C14a, grenser denne riggplassen inn til en bekk. I detaljplanleggingen har Statnett planlagt utforming slik det er en buffer mot vassdraget. Under opparbeidelse av riggplassen/veitiltakene skal også avrenning til vann være et tema som vurderes/sikres. Statnett vil sørge for fotodokumentasjon av riggplassen før og etter. Dette for å dokumentere den opprinnelige situasjonen. NVE mener Statnetts kommentar ivaretar innspillet fra Fylkesmannen.

Riggområde C14d ligger et godt stykke utenfor traseen. Fylkesmannen stiller spørsmål til behovet for denne riggplassen med tilhørende adkomstveg R14b. Statnett opplyser at riggplass C14d er en riggplass entreprenøren kan opparbeide ved behov. Begrunnelsen til at riggplassen ble tatt med i konsesjonssøknaden, er at denne riggplassen ligger noe lenger vekk fra traséen, men samtidig noe høyere i terreng. Dette reduserer løftebehov til helikoptre.

Sandnes kommune har kommentert at arealbeslag av riggplassene ikke er oppgitt. NVE viser til at dette fremgår av MTA-kartene. Statnett skal ikke gå utover det arealet som er avmerket. NVE mener dette er tilstrekkelig informasjon om avgrensning av arealbruk. Vi viser for øvrig til avsnitt 3.3.1 i MTA, hvor planlegging og metode for opparbeidelse av riggplasser er omtalt.

I epost datert 30.01.2020 mottok NVE oppdatert MTA-kart for 420 kV Lyse-Fagrafjell. Endringen fra tidligere kart, er blant annet at riggplass C35 er fjernet (jf. avsnitt om «landbruk» over) og riggplass C37 er arealet utvidet.

Rogaland fylkeskommune ber om at endringer av riggplass forelegges Rogaland fylkeskommune, slik at de kan komme med en ny vurdering av undersøkelsesplikten §9. NVE viser til at Statnett er ansvarlig å gjøre nødvendige avklaringer med kulturminnemyndigheten.

NVE konstaterer at riggplassene ble vurdert i konsesjonsbehandlingen. Dette er midlertidige arealer, som skal tilbakeføres til det opprinnelige. NVE legger til grunn at prinsippene i Statnett sin håndbok i terrenginngrep følges for å begrense terrengskader. Ved behov for eventuelle nye riggplasser, skal dette behandles av NVE før arealene tas i bruk.

Massetak og massedeponi

I MTA opplyses det at vil være behov for flere massetak ved bygging av veier og riggplasser. Plasseringen av massetakene er vist i MTA-kart, men nøyaktig utforming av massetakene er ikke

oppgitt. Det opplyses at nøyaktig utforming vil variere ut fra lokale forhold. Statnett har derfor skissert seks prinsipper for planlegging og gjennomføring av massetak (jf. avsnitt 3.3.3).

Fylkesmannen i Rogaland har kommentert at gode masser bør gjenbrukes der det mulig. Til dette kommenterer Statnett at på stasjonstomten vil vekstmasser skaves av og mellomlagres for bruk til arrondering/istandsetting. Eventuelle overskuddsmasser vil deponeres i avsatt deponi.

NVE viser til at lokaliseringen av massetak og massedeponi er godkjent i konsesjonsbehandlingen. Men ettersom massetak og massedeponi er et permanent tiltak som skal istandsettes, vil NVE sette vilkår om at det skal utarbeides detaljerte planer for etablering og istandsetting av massetak og massedeponi. Planene skal inneholde detaljkart av hvert massetak/deponi med visualiseringer. Planene skal forelegges grunneier og kommunen, og godkjennes av NVE før arbeidene starter.

Friluftsliv

I anleggskonsesjonens vilkår nr. 9 er det satt vilkår om at MTA skal inneholde en beskrivelse av *«Tiltak for å begrense ulemper og hinder for brukere av viktige turstier og utfartsområder i anleggsperioden, herunder varsling og skilting som ivaretar allmennhetens sikkerhet.»*

I anleggskonsesjonens vilkår nr. 14 er det også satt et særvilkår om at *«Statnett skal iverksette tiltak for å tilrettelegge for at turstien til utfartsområdet Sygno kan brukes i anleggsperioden.»*

Sandnes kommune er opptatt av at Statnett tar hensyn til friluftsutøvere, ved å opprettholde p-plasser og midlertidig omlegging av stier. I MTA kap. 3.10 beskriver Statnett anleggsarbeidet og forholdet til friluftsutøvere. Enkelte turveier vil kunne benyttes som adkomst til anleggsområder i perioder, men ulempen vil som regel være avgrenset og tidsbegrenset. Anleggsarbeid vil i enkelte tilfeller kunne resultere i midlertidige ferdselsrestriksjoner, som vil skiltes.

På de mest brukte turområdene/-veiene vil Statnett sørge for informasjon og varselskilting slik at turgåere er orientert om hvor arbeid kan foregå. I MTA tabell 10 fremstilles en oversikt over hvilke 12 viktige friluftsområder som skal hensyntas i anleggsarbeidet. Disse er også merket av i MTA-kartet. Dette inkludert utfartsområdet Sygno, hvor adkomst 37 i MTA-kartet er merket «Veien brukes som tursti, hensyn til turgåere». Sandnes kommune bes om å holdes orientert om vesentlige virkninger for friluftsbruk. NVE ber Statnett følge opp dette.

Forutsatt at Statnett gjennomfører anleggsarbeidet som beskrevet, vurderer vi at MTA ivaretar vilkår i anleggskonsesjonen om friluftsliv.

Naturfare

Naturfare er ikke omtalt i MTA. NVE registrerer at ledningen stedvis vil gå gjennom områder hvor det potensielt kan gå snøskred, steinsprang, jord- og flomskred (kilde: NVE Atlas).

NVE konstaterer at den nye ledningen i hovedsak skal følge samme trasé som eksisterende ledninger, men vi antar at det ikke ble utført noen geoteknisk vurdering av traseen da disse kraftledningene ble etablert. Selv om det ikke har vært noen hendelser knyttet til skred for eksisterende ledninger, kan det være at noen av mastene står utsatt til også i dag. Nye inngrep, selv om det er i eksisterende trasé, bør vurderes med tanke på naturfare enten om de kan bli skadet av skred, eller om anleggsarbeidene i seg selv kan utløse skred. For sistnevnte er det særlig grave- og fyllingsarbeider som er kritisk, men også kjøretraseer i terreng. Ut fra NVE Atlas kan det se ut som at det er ledningstraseen nord og sør for Lysefjorden som er mest utsatt for skred. NVE vil imidlertid påpeke at aktsomhetskart fra NVE Atlas er basert på en teoretisk modell for vurdering av skred, og at de reelle fareområdene for skred kan ha annen utstrekning.

NVE legger til grunn at den reelle skredfaren ivaretas i planleggings-, anleggs og driftsfase.

NVEs vurderinger MTA Fagrafjell transformatorstasjon

Statnett har utarbeidet en egen MTA for Fagrafjell transformatorstasjon. I anleggskonsesjonen datert 20.09.2019 er Statnett meddelt tillatelse til å bygge Fagrafjell transformatorstasjon (NVE ref.: 200902400-530). Denne tillatelsen gjelder de tekniske anleggene i Fagrafjell transformatorstasjon, kontrollbygg, oppmøte- og lagerbygg, en 2750 meter lang permanent adkomstvei, et masselager på 50 000 m² for å permanent lagre 180 000 m³ masser, to midlertidige masselager, og et 3600 m² stort fordrøyningsbasseng.

NVE mener MTA på en god måte beskriver hvordan anleggsarbeidet kan gjennomføres. I dette kapittelet vil vi kun gjøre en vurdering av de vilkårene i konsesjonen som gjelder spesielt for Fagrafjell transformatorstasjon. NVE påpeker for øvrig at mange av vilkårene gitt i anleggskonsesjonen er felles for Fagrafjell transformatorstasjon og 420 kV ledningen Lyse-Fagrafjell. Det betyr at NVEs vurderinger i forrige kapittel også gjelder for MTA Fagrafjell transformatorstasjon.

Utvalgte naturtyper

Den naturtypen som vil bli mest berørt av tiltaket, er kystlynghei Stugafjell nord (verdi B). Her må store deler av naturtypen fjernes i forbindelse med bygging av ny Fagrafjell stasjon, og i MTA opplyses det at et areal på ca. 140.000 m² vil gå tapt. Fylkesmannen har i høringsinnspill vist til tidligere uttalelser om at det bør være krav om avbøtende tiltak når viktige naturverdier ødelegges, som for eksempel skjøtelsesplan som hindrer tap av kystlynghei langs kraftledningstraseen.

Under punkt 9 om MTA i anleggskonsesjonen, er det satt vilkår om at MTA skal inneholde informasjon om *«hvordan Statnett i samråd med Fylkesmannen i Rogaland og de to berørte kommunene skal bidra med dekning av rimelige kostnader fortrinnsvis til eksisterende skjøtelsestiltak av kystlynghei i Time og Sandnes kommuner, som kompensasjon for forekomsten av kystlynghei som går tapt eller forringes av utbyggingen. Kompensasjonen skal ta sikte på at en tilsvarende forekomst etableres eller utvikles gjennom skjøtsel til en likeverdig forekomst som den forekomsten som går tapt eller forringes. Det skal i forbindelse med fastsettelse av MTA-planen gjøres en kost-nytte-vurdering av det nærmere innholdet i kompensasjonen.»*

I MTA for Fagrafjell transformatorstasjon opplyser Statnett at de vil engasjere biologer for å gjøre en detaljert kartlegging av naturtypens utstrekning og tilstand som underlag for en vurdering av kompenserende tiltak. Naturtypen kystlynghei er avhengig av skjøtsel for å unngå gjengroing, og uten aktiv forvaltning av området vil det ofte gro igjen. Statnett vil engasjere faglig råd for å finne egnede tiltak for å kompensere tap av kystlynghei på stasjonstomt. Kompensasjon skal være rimelig og i forhold til naturtypens tilstand og tapt areal. Statnett vil inngå dialog med Fylkesmannen og Time/Sandnes kommune. En plan for kompenserende tiltak vil fremlegges for NVE når den foreligger.

I uttalelse til MTA viser Fylkesmannen til at det i MTA går frem at Statnett skal lage en plan for kompenserende tiltak på stasjonstomta. Fylkesmannen er i tvil om dette vil ha noe for seg, da det er svært usikkert hva som er igjen av kystlyngheia etter at anlegget er ferdig bygd. Til dette kommenterer Statnett at det er kystlynghei på stasjonstomten som det henvises til, ikke tiltak på stasjonstomten. Statnett bekrefter at kompenserende tiltak utenom stasjonstomten skal vurderes.

NVE konstaterer at naturtypen som berøres av Fagrafjell transformatorstasjon er vurdert i konsesjonsbehandlingen, og at denne forekomsten er å anses som tapt. NVE konstaterer at MTA er i tråd med tillatelsen meddelt av Olje- og energidepartementet. Når det gjelder vilkåret som

gjelder kompensasjon og kost-nytte-vurdering, konstaterer NVE at dette p.d. ikke er oppfylt. Dette skal ettersendes til NVE.

Fremmede arter

Fylkesmannen i Rogaland påpeker at selv om det ikke er registrert fremmede arter på stasjonsområdet, er det flere registreringer i nærområdet, blant annet ugrasmjølke og europalerk. Fylkesmannen ber om at dersom en under anleggsarbeidet finner fremmede arter, bør disse fjernes og det bør iverksettes tiltak for å hindre spredning. NVE viser til avsnitt om «Landbruk» over, hvor fremmede arter er nærmere omtalt.

NVE legger til grunn at Statnett gjennomfører nødvendige tiltak for å hindre spredning av eventuelle fremmede arter (jf. forskrift om fremmede organismer §24 (1) og (2)).

Hubro

I anleggskonsesjonens punkt 9 om MTA, er det satt vilkår;

«En plan for hvordan hekkeplassen for hubro, som ligger 1 kilometer fra transformatorstasjonen på Fagrafjell, best mulig kan skjermes. Det forutsettes at hekkelokaliteten følges opp før anleggsstart for å få undersøkt om den samlede anleggsaktiviteten vil påvirke lokaliteten negativt.»

I forbindelse med anleggsarbeidet på Fagrafjell transformatorstasjon, vil det ikke være behov for helikopterflyging over eller nær området. I MTA skriver Statnett at potensial for forstyrrelse er knyttet til sprengning, grunnarbeid og bygging av stasjonsanlegget. Det opplyses at det har vært intensiv anleggsvirksomhet ved to pukkverk med tilsvarende anleggsaktivitet i dette området og at hubro har hekket på tross av dette.

Statnett vil tidlig 2020 engasjere en ornitolog for å overvåke denne lokaliteten, i tråd med konsesjonsvilkåret.

NVE viser for øvrig til avsnitt om fugl i kapittel «NVEs vurderinger MTA 420 kV Lyse – Fagrafjell» over.

NVE vurderer at MTA ivaretar konsesjonens vilkår om hubro ved Fagrafjell transformatorstasjon.

Ivaretakelse av vaktel

I anleggskonsesjonens punkt 9 om MTA, er det satt vilkår om at MTA skal inneholde informasjon om *«mulige hensyn som kan ivareta vaktel ved Fagrafjell.»*

I konsesjonsvedtaket stilles det vilkår om at forhold til vaktel skal beskrives. Vaktel i Norge, er en typisk åkermarksfugl. I MTA opplyses det at fuglen kommer til kornåkerne i juni/juli og drar igjen i august. Stasjonstomten berører ikke arealer der det dyrkes korn, Statnett forventes dermed ingen direkte konflikt. NVE støtter denne vurderingen og vurderer vilkåret som ivaretatt.

NVE vurderer at MTA ivaretar konsesjonens vilkår om vaktel ved Fagrafjell transformatorstasjon.

Drenering av vann og myr

I anleggskonsesjonens punkt 9 om MTA er det satt følgende vilkår:

«Herunder skal det beskrives hvordan Statnett skal sikre seg mot å påvirke dreneringen av vannforekomster og myrer i de berørte områdene.»

Prosjektområdet drenerer til to vassdrag, Figgjoelva og Orreelva, som er vernede. Prosjektet vil ikke påvirke vassdragene fysisk i form av fysiske tiltak, men den nedre del av adkomstveien og deler av hovedriggplassen drenerer mot Figgjoelva. Resterende areal drenerer mot Orreelva. Dette krever ekstra aktsomhet tilknyttet anleggsvirksomhet med mulig forurensningsfare, med tilhørende beredskap og avbøtende tiltak. En av de første aktivitetene i grunnarbeidsfasen vil være etablering av fordryningsbassenget. Avrenning fra store deler av anleggsområdet vil ledes gjennom fordryningsbassenget. Fylkesmannen i Rogaland påpeker at det er svært viktig at sedimentasjonsbassenget dimensjoneres i forhold til forventet vannmengde.

NVE vurderer at MTA ivaretar konsesjonens vilkår om drenering. Statnett skal etablere rutiner for overvåking av fordryningsbassenget for å kontrollere at avrenningen fungerer som planlagt.

Kulturminner

Fagrafjell stasjon ligger i et område med store mengder fredede kulturminner. Statnett har søkt kulturminnemyndigheten om dispensasjon etter kulturminnelovens §8 for bygging av stasjonen. Dispensasjon må innvilges før anleggsarbeidet kan starte.

I MTA opplyser Statnett at det vil bli lagt stor vekt på å hindre direkte kontakt med kulturminnelokalitetene på Fagrafjell. Lokalitetene og enkeltobjektene inngår i kart og situasjonsplaner som skal legges til grunn for entreprenørens arbeid (jf. avsnitt om kulturminner for MTA 420 kV Lyse – Fagrafjell over).

Rogaland fylkeskommune mener det må settes opp anleggsgjerde langs sikringssonen til kulturminnefeltet 5150 i området der det skal etableres massedeponi. Statnett påpeker at det skal etableres et byggegjerde langs inngrepsgrensen, og vurderer at innspillet fra fylkeskommunen er ivarettatt. Fylkeskommunen ber også om at det må etableres et anleggsgjerde ved kulturminnelokalitet ID15183. Statnett viser til at ID15183 ligger mellom eksisterende vei og pukkverket. Veinettet i dette området er godt etablert i forbindelse med pukkverket, og Statnett vurderer at det er svært liten risiko for at transport eller veiarbeid kommer i konflikt med kulturminnefeltet. Statnett vurderer ikke behov for innjerdning av dette kulturminnefeltet.

Fylkeskommunen viser til punkt 1.5.1 i MTA, hvor det står at NVE skal varsles ved større avvik i MTA. Rogaland fylkeskommune skriver at de må varsles hvis det gjøres endringer for å vurdere konfliktgrad med kulturminner, jf. kml § 3,8 og 9.

I anleggskonsesjonens punkt 9 er det satt vilkår om at MTA skal inneholde en beskrivelse av: *«Hvordan ytterligere sikre kildeverdier knyttet til ødegårdsanlegget og eventuelle funn som blir gjort der transformatorstasjonen skal bygges. Det skal på kulturminnemyndighetens anmodning tas ut en pollensøyle, dersom det er myr egnet for dette i området.»*

Statnett har inngått dialog med Rogaland fylkeskommune / Stavanger museum om mulighet til å ta ut pollensøylar fra myr før anleggsarbeid starter opp. Dette for å sikre ytterligere kildeverdier knyttet til ødegårdsanlegget og eventuelle funn som blir gjort der transformatorstasjonen skal bygges. Dersom det skulle bli behov for nye tiltak, transportruter med mer, vil Statnett avklare arealbruken med Fylkeskommunen i forkant. Rogaland fylkeskommune minner om at alle linjer som skal inn mot Fagrafjell transformatorstasjon krever dispensasjonssøknad fra kml § 8 første ledd.

NVE konstaterer at Statnett er ansvarlig å innhente nødvendige tillatelser fra kulturminnemyndigheten. NVE vil godkjenne MTA Fagrafjell transformatorstasjon uavhengig av status for dispensasjonssøknader, men vi vil sette vilkår om at Statnett ikke kan gå i gang med

anleggsarbeid i de aktuelle områdene, før kulturminnelovens §9 og dispensasjonssøknader er avklart med kulturminnemyndigheten.

NVEs vurderinger fjerning av eksisterende ledninger

I anleggskonsesjon vilkår nr. 15 står det følgende: *«Innen to år etter idriftsettelse av den nye 420 kV-ledningen Lyse–Fagrafjell, skal 132 kV-ledningen Lyse–Tronsholen være fjernet på strekningen Lysebotn–Seldalsheia. Det skal lages en plan for rivingen av ledningen. Planen skal forelegges NVE før arbeidene igangsettes, og den kan inngå i miljø-, transport- og anleggsplanen.»*

I MTA avsnitt 2.1.4 har Statnett beskrevet hvordan arbeidet med fjerning av ledninger skal foregå. NVE legger til grunn at arealbruk (riggplass, adkomst, terrengkjøring mv.) knyttet til fjerning av eksisterende ledning er den samme som for bygging av 420 kV Lyse-Fagrafjell. NVE vurderer avsnitt 2.1.4 i tilstrekkelig grad beskriver prinsippene for riving av ledning. Vi viser til at Time kommune anser at MTA redegjør godt for arbeidet med riving av eksisterende ledning.

Rogaland fylkeskommune gjør oppmerksom på at fjerning av fundamenter innenfor automatisk fredete kulturminner krever tillatelse fra Riksantikvaren (Rogaland fylkeskommune er dispensasjonsmyndighet etter 2020). NVE legger til grunn at Statnett sørger for å innhente nødvendige tillatelser fra kulturminnemyndigheten.

I anleggskonsesjon vilkår nr. 16 er det satt følgende krav: *«Før riving av eksisterende 132 kV kraftledning Lyse–Tronsholen 2, som er utvalgt som et av kraftoverføringens kulturminner, skal Statnett foreta kulturminnefaglig dokumentasjon av ledningen. Dette skal gjøres i tråd med nærmere spesifiserte krav og veileder som er under utarbeidelse i NVE.»*

I MTA opplyses det at Statnett har engasjert Rogaland Fylkeskommune til å utføre en kulturminnefaglig dokumentasjon av 132 kV Lyse-Tronsholen 2. Dokumentasjonen skal oversendes NVE før riving av ledningen begynner.

NVE vurderer at MTA gir en tilfredsstillende beskrivelse av hvordan riving av eksisterende ledninger skal foregå, og vi vurderer at vilkår nr. 15 i anleggskonsesjonen er ivaretatt. Når det gjelder vilkår nr. 16, skal dokumentasjon oversendes NVE før riving av ledningen starter.

Tilleggsopplysninger som dere må være oppmerksomme på

Orientering av grunneiere og rettighetshavere

Vi ber dere, så snart som mulig, om å orientere berørte grunneiere og rettighetshavere om dette vedtaket. Orienteringsbrevet finnes vedlagt, og vedtaket skal følge orienteringen. Kopi av underrettingen med tilhørende adresseliste skal sendes til NVE.

Krav om internkontrollsystem

Fra 01.01.2019 er det innført krav om etablering av internkontrollsystem for energianlegg gjennom endring i energilovforskrifta § 3-7. Det er utarbeidet en veileder for utarbeidelse av internkontrollsystem. Denne er å finne på NVE sine hjemmesider.

Vi anmoder om at arbeid med etablering av et internkontrollsystem i samsvar med kravet i energilovforskriften blir satt i gang så snart som råd.

Nødvendige tillatelser etter annet lovverk

De verna vassdragene Espedalselva, Figgjo og Ims skal krysses. NVE minner om at mindre tiltak i og langs vassdrag, som ikke krever konsesjon etter vannressursloven, vil kunne kreve tillatelse etter forskrift om fysiske tiltak i vassdrag, hvor Fylkesmannen (anadrome vassdrag) eller fylkeskommunen (øvrige vassdrag) er myndighet. I enkelte tilfeller kan det også være nødvendig med avklaring etter annet lovverk, som for eksempel vannressursloven § 11 om kantvegetasjon og/eller forurensingsloven. NVE minner om at det er konsesjonær som er ansvarlig for å avklare og innhente nødvendige tillatelser etter annet lovverk.

Statens Vegvesen har et forvaltningsansvar for riks- og fylkesveger. Tiltak som direkte berører nevnte veger, må søkes Statens vegvesen.

NVE minner om at anlegget er underlagt kraftberedskapsforskriften (FOR-2018-11-01-1641). NVE har ikke vurdert om tiltaket tilfredsstiller forskriftens krav.

Plan- og bygningsloven

For anlegg for overføring eller omforming av elektrisk energi som har anleggskonsesjon etter energiloven, gjelder ikke plan- og bygningsloven (pbl) med unntak av kapittel 2 og 14. Det betyr at det for gjeldende anlegg verken er nødvendig med dispensasjon fra gjeldende kommunale arealplaner eller kommunal byggesaksbehandling, jf. pbl §1-3.

Når anlegget er ferdig bygget, skal kommunen få tilsendt kartdata i egnet kartformat med alle fysiske anlegg slik at kartdata på enkel måte kan gjøres tilgjengelig, jf. byggesaksforskriften (SAK 10) § 4-3, siste ledd.

Konklusjon

NVE vil med de vilkårene og forutsetningene som er gitt i dette vedtaket, godkjenne Statnett sine MTA planer for Fagrafjell transformatorstasjon og 420 kV Lyse-Fagrafjell.

Klageadgang

Vedtaket kan påklages til Olje- og energidepartementet innen tre uker fra det tidspunktet underretningen kom fram eller klageren fikk eller burde ha skaffet seg kjennskap til vedtaket, jf. forvaltningsloven kap. VI. Parter (grunneiere, rettighetshaver og konsesjonssøker) og andre med rettslig klageinteresse (andre med spesielt nær rettslig, økonomisk eller faktisk tilknytning til saken og organisasjoner som representerer berørte interesser) har rett til å klage på vedtaket. Å avgi høringsuttalelse eller på annen måte bli orientert om saken gir ikke i seg selv gir klagerett på vedtaket.

En klage skal være skriftlig, stiles til Olje- og energidepartementet og sendes inn til NVE. Den bør inneholde en begrunnelse og opplysninger som gjør det mulig for NVE å avgjøre om klageren har klagerett. Etter forvaltningsloven skal NVE vurdere klagen og forberede saken før den sendes til Olje- og energidepartementet. Vi foretrekker at klager sendes til vår sentrale e-postadresse nve@nve.no.

Med hilsen

Ingunn Åsgard Bendiksen
direktør

Øyvind Leirset
seksjonssjef

Dokumentet sendes uten underskrift. Det er godkjent i henhold til interne rutiner.

Kopi til:

BANE NOR SF
Fylkesmannen i Rogaland
LYSE ELNETT AS
Naturvernforbundet i Rogaland
Olje- og energidepartementet
Riksantikvaren
Rogaland fylkeskommune
SANDNES KOMMUNE
SMÅKRAFT AS
STATENS VEGVESEN
Statnett SF v/Jonathan Smith
Stavanger Turistforening Hovedkontor
Time kommune
Vardafjellet Vindkraft AS

NORGES VASSDRAGS- OG ENERGIDIREKTORAT
Inger Helene Riddervold
Postboks 5091 Majorstua
0301 OSLO

Saksbeh./tlf.nr.: Jonathan Smith/92425288
Deres ref./Deres dato: / 02.12.2019
Vår ref.: 17/01601-75
Vår dato: 03.12.2019

MTA-plan 420 kV Lyse Fagrafjell

Statnett sine kommentarer til høringsuttalelser

Statnett sendte miljø-, transport- og anleggsplan (MTA-plan) for Lyse-Fagrafjell prosjektet til NVE for behandling den 28.oktober 2019. Det er utarbeidet en MTA-plan for ledningsarbeid (420 kV Lyse-Fagrafjell) og en for ny Fagrafjell stasjon. Den 1.november 2019 sendte NVE MTA-planene på begrenset høring.

Den 2.desember 2019 ble mottatte høringsuttalelser oversendt Statnett for kommentar. Statnett har kommentert samtlige punkter i høringsuttalelsene i dette brevet.

Spørsmål og avklaringspunkter fra høringsuttalelsene		Statnett sine kommentarer
A	SANDNES KOMMUNE	
A01	For en del temaer er hensynene som skal tas i utbyggingsfasen beskrevet så generelt at de fremstår som tydelige og gode intensjoner, men det er likevel uklart hva som eksakt skal / må gjøres i utbyggingsfasen.	<p>Statnett har utarbeidet MTA-planen i tråd med retningslinjer for MTA-planer, og vår egen mal for store nettutbyggingsprosjekter.</p> <p>Statnett vurderer at ordlyden som er benyttet i MTA-planen viser hvordan prosjektet planlegger ivareta ytre miljø og omgivelsene. Nøyaktig hvilken løsning som benyttes til enhver tid er avhengig av mange momenter og vurderinger, og kravene som stilles i MTA-planen skal gi et rammeverk for dette.</p> <p>Energilovforskriften plikter konsesjonæren (Statnett) ved planlegging, utførelse og drift av anlegget å sørge for at allmennheten påføres minst mulig miljø- og landskapsmessige ulemper i den grad det kan skje uten urimelige kostnader eller ulemper for konsesjonæren.</p>

Spørsmål og avklaringspunkter fra høringsuttalelsene		Statnett sine kommentarer
A02	Det er angitt hvilket arealbeslag inngrepene vil ha, men ikke bredde og lengden på terreng- og arealinngrep ifm veier, riggplasser og lignende. Det bør angis en mer spesifikk avgrensning av arealbruken slik det er mulig å føre et reelt tilsyn ifm arealinngrepene.	<p>Avgrensning av tilgjengelig areal på riggplassene fremgår av MTA-kartene. Det er disse arealene som Statnett vil ved godkjent MTA-planen har tillatelse til å ta i bruk. Totalt disponibelt areal er oppgitt i vedlegg til MTA-planen.</p> <p>For veier er senterlinjen vist på MTA-kartene. Veiplanleggingen og -spesifikasjonene tar utgangspunkt i normaler for landbruksveier.</p> <p>Som beskrevet i MTA-planen, vil Statnett opparbeide sentrale riggplasser og veier ved anleggsstart. For å sikre at det ikke opparbeides større areal enn nødvendig, vil øvrige riggplass/veiltak kunne gjøres av entreprenøren etter behov.</p> <p>Etablering av riggplasser og gjennomføring av veiltak vil gjøres innenfor rammene gitt i MTA.</p>
	<u>Naturmangfold</u>	
A03	Kommunen minner om at det skal gjøres en konkret vurdering etter NML. Det er uklart hvilket oppdatert kunnskapsgrunnlag det vises til. Offentlige databaser er ikke nødvendigvis oppdaterte nok, og kan ofte ikke brukes som eneste kilde eller hovedkilde for informasjon.	Statnett forutsetter at offentlige databaser er løpende oppdatert med ny informasjon. Det er også innhentet oppdatert informasjon over hekkende rødliste fugler fra Fylkesmannen i Rogaland.
A04	Det må tas spesielt hensyn til fugl som hekker på bakken med tanke på periode og tidspunkt for terrengtransport og arealbruk.	MTA-planen innebærer en restriksjon for terrengtransport ved Seldalshei ifm fugler som hekker på bakken. Det skal gjøres en konkret vurdering ved behov for terrengtransport i avmerket område. Vurderingen vil bl.a. ser på tidspunkt, type og omfang transport, transporttrasé mm. Det kan være aktuelt å gjøre tiltak, som f.eks valg av alternativ adkomst.
A05	Det må tas hensyn til sensitive arter, og ikke bare dem som er rødlistet.	Statnett noterer innspill.
A06	Det må sikres at eik og store gamle trær ikke felles uten dialog med kommunen.	Statnett har fått konsesjon til å rydde ledningstraséen og nødvendige arealer. Som omtalt i MTA-planen, skal Statnett praktisere redusert / skånsom hogst. I ledningstraséen vil store gamle trær kunne hogges dersom de kommer i konflikt med sikkerhetsavstander til strømførende liner. I tråd med meddelt konsesjon, skal Statnett sørge for at miljø påføres minst mulig skade. Ved rydding av tilleggsarealer, vil det vurderes hvorvidt eldre trær kan beholdes.
A07	Det må i størst mulig grad unngå inngrep i myr.	Statnett støtter kommunen sitt innspill. Det ønskes i utgangspunktet å unngå myr både av hensyn til tekniske/praktiske forhold samt av miljømessige årsaker. Det er forsøkt å plassere mastepunkter utenfor myr, men i noen tilfeller vil arbeid kunne berøre myr. I slike tilfeller vil Statnett se nærmere på de lokale forholdene for å unngå at anleggsarbeid påvirker myra negativt, bl.a. med tanke på hydrologiske forhold og revegetering.
A08	Avbøtende tiltak må prioriteres innenfor 2 km fra kjente reirlokalteter for hubro. Det må gjøres konkrete vurderinger av totalbelastning for hubro og andre rødliste fugler. Kommunen mener dette ikke er gjort grundig nok i MTA.	<p>Under anleggsplanlegging har Statnett sett på hvordan arbeid kan gjennomføres for å redusere konflikt med kjente reirplasser. Helikoptertransport og -aktivitet er vanskelig å unngå langs ledningstraséen, men Statnett har sett på muligheter til å styre lav helikopterflyging utenom kjente reirplasser.</p> <p>Statnett skal tidlig 2020 igangsette overvåkning av hubrolokaltet ved Fagrafjell stasjon, dette i tråd med konsesjonsvilkåret.</p>

Spørsmål og avklaringspunkter fra høringsuttalelsene		Statnett sine kommentarer
A09	Kantsoner og krattskog av selje, rogn og hassel er svært viktige for insekter og bør i størst mulig grad beholdes eller reetableres. Dette bes sikret i MTA.	Det henvises til svar A06. I tillegg, erfarer Statnett at ryddebeltet er ofte et bra område for gjenvekst av selje og rogn, samt pollinerende arter.
A10	Det bes om at dokumentasjonen og vurderingene ihht NML innarbeides i MTA slik at kunnskapsgrunnlag, vurderinger, vilkår og tiltak blir tydelige.	Det henvises til svar A01 og A03.
	<u>Landbruk</u>	
A11	<p>Tre grunneiere har hatt møte med kommunen, og uttrykket at Statnett involverer dem for sent i planleggingen og når det virker som om det meste allerede er fastlagt. De etterlyser dialog rundt plassering av riggområder, nye veier- og kjøretraseer, spredeareal, hensynet til husdyr og landbruksdrift generelt, god løsning for å beholde leplanting, sikkerhet for skolebarn, driftstider og varighet av tiltak, hensynet og avstand til bolighus o.l.</p> <p>Kommunen ber om at Statnett oppretter god gjensidig dialog med grunneierne, tar hensyn til deres innspill så lang som mulig og gjør anleggsfasen kortest mulig der landbruksdrift berøres.</p>	<p>Statnett har hatt mange diskusjoner med disse grunneierne. Grunneierne har hatt mulighet til å uttale seg på planlagt vei og riggplassering gjennom konsesjonsbehandling og -høring. I forbindelse med anleggsplanleggingen (MTA-planen) har Statnett hatt flere befaringer/møter med disse grunneierne for å drøfte planene.</p> <p>Forholdene som omtales i høringsuttalelsen til Sandnes kommune vurderes å være spesifikke til enkelte eiendommer/personer, og disse forholdene drøftes direkte med grunneierne.</p> <p>Samtidig tar kommunen opp flere temaer som er generelt for landbrukseiendommer, bl.a. hensyn til husdyr og landbruksdrift. Disse er kommentert i kap.3.9 i MTA-planen.</p> <p>Anleggsarbeid forventes å foregå i en periode på 3-4 år. Transport og anleggsaktiviteter vil variere gjennom byggeperioden i takt med hvor arbeidene pågår. Statnett kommer til å sørge for overordnet informasjon om hvor arbeid pågår. Det er viktig for effektiv anleggsgjennomføring å kunne være fleksibel om hvor arbeid pågår til enhver tid, dette av ulike årsaker som f.eks værutfordringer, grunnforhold og tekniske forhold. Dette er beskrevet i MTA-planen.</p> <p>Forhold knyttet til anleggstøy, arbeidstid mm reguleres av lover og forskrifter. Se omtale i MTA-planen.</p>
A12	Det må sikres at riggplasser og kantarealer til vei ikke blir spredningsområder for ugress, og at de ikke medfører uønsket avrenning til sideterreng og vassdrag.	Permanente veitiltak vil avsluttes ved at sideterreng arronderes. I utgangspunktet legger Statnett opp til naturlig revegetering av arronderede arealer, men i landbruksområder vil Statnett fortløpende vurderer behov for tilsåing med egnet frøblanding. Tilsåing vil redusere risiko for ugress og avrenning/erosjon.
A13	En riggplass kommer i konflikt med godkjent fremtidig driftsbygning på 13/1 og bes flyttes.	Dette er et forhold mellom Statnett og grunneieren. Statnett har hatt flere møter og jevndialog med den berørte grunneieren, bl.a. om plassering av riggplassen.
A14	Kommunen forventer at Statnett etterstreber å unngå å beslaglegge fulldyrket jord og sikrer at matjord blir tilbakeført til areal for matproduksjon. Det er også viktig at det lages retningslinjer for hvordan mellomlagring av matjord skal foregå, slik at den ikke taper seg på grunn av for høye ranker, for lang lagringstid eller ender opp som et spredningsareal for ugress.	<p>Statnett har forsøkt å unngå fulldyrket jord ved plassering av riggplasser. Likevel er det enkelte plasser som delvis berører fulldyrket jord.</p> <p>Ved terrengtransport i innmark vil Statnett forsøke å redusere ulempene ved å kjøre rundt fulldyrket jord der det er mulig.</p> <p>Enkelte mastepunkter ligger på dyrket jord. Statnett vil forsøke å begrense utstrekning av anleggsområde ved bygging av mastene.</p>

Spørsmål og avklaringspunkter fra høringsuttalelsene		Statnett sine kommentarer
A15	Det er særs viktig at en sikrer at en verken sprer potetcystenematode eller svarteliste arter, og heller ikke introduserer nye arter som ikke allerede er stedegne. En må være nøye med flytting av maskiner, utstyr og matjord, slik at en ikke utilsiktet endrer på landbrukets driftsvilkår eller naturmangfold i området. Dette må det lages retningslinjer for.	Statnett noterer kommunens innspill om spredning av fremmede arter og sykdom. Disse forholdene er regulert av lover og forskrifter, f.eks Forskrift om spredning av fremmede arter og Mattilsynets retningslinjer. Statnett er ikke kjent at kommunen har ytterlige krav og regler utover disse forskriftene.
A16	Økologisk landbruk er omtalt i høringsuttalelsen. Ved forurensning på disse eiendommene, er det en risiko at bonden kan miste Debio-godkjenning. Det må generelt sikres at det ikke oppstår muligheter eller fare for at matjord, beiteområder eller vassdrag får tilført forurensning f.eks fra drivstoff, oljelekkasje eller deponier.	Statnett har vært i dialog med bøndene som driver økologisk og har fått innspill om de relevante problemstillingene. Vi har forespurt bistand fra Norsk landbruksrådgivning for å kartlegge aktuelle tiltak basert på de arbeidsaktivitetene som skal gjennomføres. Risiko for forurensning reguleres av gjeldende lover og forskrifter.
A17	Det vises til NIBIO sitt dokument <i>Planering og jordflytting – utførelse og vedlikehold (2017)</i> . Det vises også til <i>Regional plan for massehåndtering på Jæren 2018-2014</i> som gir føringer som må følges opp ift håndtering av matjord, massehåndtering og deponier.	Statnett noterer innspill.
<u>Friluftsliv</u>		
A18	Kommunen påpeker det er viktig å ta hensyn til friluftslivsbrukere i områder som er tilrettelagt for friluftsliv. Det være seg å opprettholde parkeringsplasser, midlertidig omlegging av stier, varsel om periode evt. bruk er hindret.	Statnett har kartlagte relevante friluftsområder (stier, utfartsparkering mm) og registrert disse som restriksjonsområder i MTA-planen. Statnett og vår entreprenør vil gjøre en fortløpende vurdering om hvilket tiltak som er nødvendig avhengig av hvilket arbeid som foregår, lokale forhold mm. Som beskrevet i MTA-planen må det forventes noen ferdselsrestriksjoner i perioder. Restriksjoner vil skiltes.
A19	Kommunen ønsker å bli holdt orientert om vesentlige virkninger for friluftsliv.	Statnett vil benytte informasjonsskilt ved viktige friluftsområder for å informere turgåere om pågående aktiviteter. Ved behov, vil Statnett også vurdere andre kanaler for informasjon, som f.eks nettsiden til kommune / kommunens sosial media.
A20	Det bes om at landingsplasser for helikopter i størst mulig grad legges utenom etablerte skogsområder, og at fare for stormfelling vurderes før hogst tillates. Kommunen vil gjerne bidra i disse vurderingene og bes om å bli kontaktet dersom behovet for hogst oppstår.	Entreprenøren vil vurdere behov for landingsarealer utenom ledningstraséen. Det er ulike forhold som vil vurderes ved plassering av slike arealer, bl.a. flysikkerhet og avstand til anleggsområde. I utgangspunktet vil det være ønskelig å unngå etablert skog ettersom dette gir utfordringer for inn-/utflygning og kreves mer arbeid for å rydde arealet. Samtidig, i enkelte områder kan det være behov for hogst for å tilrettelegge for trygge landingsarealer. I disse tilfellene vil Statnetts skogsskyndig planlegger hogst på en forsvarlig måte.
A21	Dersom det skal legges traséer gjennom skog som er i aktiv bruk til friluftsliv, bes det om at en reetablerer et vegetasjonsbelte i traséen	Statnett skal praktisere redusert / skånsom hogst. Hvor det er mulig, vil trær som ikke kommer i konflikt med sikkerhetsavstander fra strømførende liner vil kunne stå. Det henvises til kap.3.4 i MTA-planen for mer informasjon om redusert hogst. Når førstegangstrydding er utført, vil Statnett vedlikeholdsrydde traséen ved å ta trær som kommer i konflikt med sikkerhetsavstander. Ryddegaten vil dermed revegeteres naturlig. Statnett kommer ikke til å plante vegetasjon i ledningstraséen.

Spørsmål og avklaringspunkter fra høringsuttalelsene		Statnett sine kommentarer
A22	Kommunen ber Statnett om å vurdere muligheten for å bruke nye master av komposittmateriale i stedet for tradisjonelle master i stål.	Valg av mastetype håndteres gjennom konsesjonsprosessen/høring av konsesjonssøknaden. MTA-planen skal regulere hvordan anlegget skal bygges og de arealene som vil berøres. Statnett vil benytte stålmaster som beskrevet i konsesjonssøknaden / anleggskonsesjonen.
A23	Ved Skjelbreitjørna skal det etableres en riggplass med adkomst via adkomst for parkeringsplass for friluftslivsbrukere. Det har vært dialog med kommunen om at plassen kan opprustes med massene som kommer fra den midlertidige riggplassen. Det er fint om dette sikres i MTA, og at samme ide forfølges andre steder der en ser at en kan bidra til å bedre forholdene for friluftsliv gjennom gjenbruk av masser og kort transportavstand.	Statnett er positiv til gjenbruk av riggplasser og masser der dette er mulig. Anleggskonsesjon/MTA-plan gir Statnett kun tillatelse til midlertidige arealer. Dersom grunneieren ønsker å beholde en riggplass som permanent, må tillatelse innhentes gjennom annet lovverk. Tidlig 2020 kommer Statnett til å kontakte kommunen og grunneiere hvor vi opparbeider riggplasser for å informere om prosessen videre. Dersom en riggplass skal fjernes vil Statnett gjøre en vurdering om hvordan det kan best mulig istandsettes. I noen tilfeller kan gruslaget bli liggende igjen og området jordkled. Dersom steinmasse fra midlertidige arealer skal graves opp og fraktes ut, er det selvsagt en bærekraftig løsning om dette kan gjenbrukes til et samfunnsnyttig formål i nærområdet. Statnett noterer kommunens innspill, og vei/rigg ansvarlig i prosjektet vil kontakte kommunen dersom dette blir aktuelt.
B	TIME KOMMUNE	
	Ingen merknader	
C	RIKSANTIKVAREN	
C01	Riksantikvaren understreker at det ikke er tillatt å sette i gang noen form for tiltak som kan innebærer konflikt med automatisk fredet kulturminner før de nødvendige dispensasjoner med vilkår er innvilget fra Riksantikvaren	Statnett har tett dialog med Rogaland Fylkeskommune og er fullt klar over arbeidsrestriksjoner rundt kulturminner hvor det er søkt dispensasjon. Statnett jobber med fylkeskommune for å sikre at vilkårene bli ivarettatt i anleggsfasen. Statnett ønsker også å presisere at mens det er søkt dispensasjon for en rekke fredede kulturminner, vil Statnett fortsatt jobbe for å begrense inngrep og konflikt så langt som mulig.
C02	Riksantikvaren forutsetter at vilkårene i konsesjonen følges opp, og at konsesjonæren avklarer undersøkelsesplikten etter Kulturminneloven §9 før MTA-planene blir godkjent.	Statnett har den 27/11/2019 fått forhåndstiltredelse slik at undersøkelser på de to eiendommer hvor §9-registrering ikke er utført kan igangsettes. Rogaland fylkeskommune er informert om dette. Arbeid som berører disse eiendommer vil ikke starte opp før §9-registreringer er utført.
C03	Riksantikvaren anbefaler at sine dispensasjonsvedtak med vilkår innarbeides i MTA-planen. Hvis dette ikke er praktisk mulig, forutsetter vi at våre dispensasjonsvedtak med vilkår gjøres kjent for alle entreprenører med ansatte som skal jobbe med disse prosjektene. Dette må bekreftes av Rogaland fylkeskommune.	Statnett er i dialog med Rogaland fylkeskommune for å bli enig om hvordan vilkårene skal oppfylles og dokumenteres, bl.a. merking og sikring av de enkelte kulturminnefeltene. Statnett ser for seg et kart som benyttes både av entreprenøren, Statnett og myndighetene for å sikre en felles forståelse for hvordan arbeidsområde/kulturminner skal merkes og sikres, evt. hvordan andre vilkår skal ivaretas.

Spørsmål og avklaringspunkter fra høringsuttalelsene		Statnett sine kommentarer
		Statnett forstår det slik at behandling av dispensasjonssøknadene kan ta noen måneder. Uten å vente til alle dispensasjonssøknadene er ferdigbehandlet, vil det bli utfordrende å innarbeide vilkårene inn i MTA-planen. Dispensasjonsvilkår vil gjelde uansett føringer i MTA-planen, og Statnett må kunne dokumentere overfor kulturminnemyndighetene at disse vilkårene er ivaretatt.
D	FYLKESMANNEN I ROGALAND	
D01	Det er flere forekomster av viktige naturtyper langs traséen. Statnett må i utgangspunktet søke å unngå terrenginngrep i disse forekomstene. Der det ikke er mulig, må Statnett sørger for at terrenginngrep blir så små som mulig.	Det henvises til kap.2.4.2 i MTA-planen, og vedlegg 4. Statnett er klar over registrerte naturtyper i prosjektområdet, og har vurdert hvorvidt planlagt aktivitet i nærheten vil kunne komme i konflikt med naturtypene. Hvor vi vurderer et konfliktpotensial, er naturtypen tatt inn i MTA-planen som et restriksjonsområde.
D02	Fylkesmannen oppfordrer til at eksisterende kjørespor benyttes der de finnes. Det er viktig at det bare benyttes ét kjørespor i hvert enkelt område. Statnett må sørge for at evt. nye kjørespor og ny vei som etableres blir tilbakeført helt og fullt etter anleggsarbeid.	Det henvises til kap.3.2.3 i MTA-planen for forhold knyttet til terrengkjøring. Statnett legger opp til at terrengkjøring i utgangspunktet følger eksisterende kjørespor. Hvor det ikke er eksisterende kjørespor, eller det er risiko for vesentlig skade til eller ulempe for miljø / tredjepart, vil terrengkjøring kunne avvike fra dette prinsippet. Statnett har stilt krav til vår entreprenør om planlegging og bruk av kjørespor. Alle kjørespor som planlegges brukt skal vurderes av Statnett ut fra hensyn til bl.a. grunnforhold, miljøverdier, grunneiere, brukere mm. Som beskrevet i MTA-planen, vil Statnett legge vekt på en god traséplanlegging for å unngå sårbare områder der det er mulig. Vår entreprenør skal sette i stand all terrengskade knyttet til terrengkjøring. Det skal vurderes til enhver tid om den mest hensiktsmessige traséen, og evt. iverksette forebyggende tiltak som bl.a. terrengforsterkning.
D03	Fylkesmannen henviser til trasévalg ved Levang, og hvilken hensikt som ble lagt til grunn i trasévalg. Det henvises til sammenheng med plassering av vindkraftverket. Fylkesmannen ber om nærmere redegjørelse for hvorfor traséen er plassert slik den er.	Valg av ledningstraséen er behandlet gjennom konsesjonssøknaden/-prosessen, og traséen som legges til grunn i MTA-planen gitt konsesjon av OED september 2019. MTA-planen som har blitt sendt på høring skal regulerer hvordan anlegget skal bygges og de arealene som vil berøres. Det er forhold knyttet til innsyn fra bebyggelse i Levang som ble vektlagt i konsesjonsbehandling. Se konsesjonssøknad/-vedtak for nærmere informasjon.
D04	Det er lagt opp til flere riggplasser nær våtmark (f.eks C14a og C16a). Det er svært viktig at ved etablering sørger for å ta vare på nærliggende naturtype ved å unngå inngrep i eller avrenning til disse.	Riggarealene på MTA-kartene viser disponibelt areal. Når Statnett eller entreprenøren skal i gang med detaljplanlegging for riggplassen, er det flere forhold som vurderes. Et av forholdene er avrenning og nærhet til vann og vassdrag. Etablering av riggplassen skal ikke føre til en vesentlig endring i hydrologi i området, og både ut fra miljø- og teknisk hensyn ønsker vi å unngå riggplasser på myr eller våtmarksområder. Fylkesmannen henviser til riggplass C14a. I dette eksempelet grenser riggplassen inn til en bekk. I detaljplanleggingen har Statnett planlagt utforming slik det er en buffer mot vassdraget. Under opparbeidelse av riggplassen/veitiltakene skal også avrenning til vann være et tema som vurderes/sikres.

Spørsmål og avklaringspunkter fra høringsuttalelsene		Statnett sine kommentarer
		Statnett vil også sørge for fotodokumentasjon av riggplassen før og etter. Dette for å dokumentere den opprinnelige situasjonen.
D05	Riggplass C14d ligger et godt stykke utenfor traséen, Fylkesmannen kan ikke se behov for riggplassen her. Det samme gjelder opprusting av vei R14b. Statnett bør ikke nytte riggplass eller vei med mindre det strengt nødvendig.	Valg og plassering av riggplasser og veiltak ble håndtert gjennom konsesjonen. MTA-planen skal beskrive nærmere bruk av disse. Som er omtalt i kap. 3.2 og 3.3 er riggplasser og veiltak delt opp i to kategorier. Noen viktige plasser/veier vil opparbeides ved anleggsstart, andre vil entreprenøren kunne opparbeide ved behov. Hensikten med dette er å begrense inngrep så mye som mulig, og kun opparbeide arealer som er strengt nødvendige. Eksempelet Fylkesmannen henviser til er en riggplass entreprenøren kan opparbeide ved behov. Mens riggplass C14d ligger noe lenger vekk fra traséen, ligger det også noe høyere i terrenget. Dette reduserer løftebehov til helikoptre. Dette er begrunnelsen til at riggplassen ble tatt med i konsesjonssøknaden.
D06	Kraftledningen vil i Forsand kommune gå tett inntil planlagt nytt verneområde Skurvedalen naturreservat. Fylkesmannen påpeker at det er aktuelt å gi Statnett / Lyse Elnett lov til vinterkjøring langs scootertrasétegnet inn i vernekartet. Det vil ikke være aktuelt å gi tillatelse til barmarkskjøring. Dette må inn i MTA-planen.	Statnett ser ikke behov for barmarkskjøring i naturreservatet i forbindelse med bygging av kraftledningen. Ledningsstrekning som ligger nærmest naturreservatet går i bratt terreng slik bygging vil foregå i all hovedsak ved bruk av helikoptre. I driftsfasen ser vi at det kan være aktuelt med snøscooter adkomst til traséen gjennom naturreservatet. Statnetts driftsansvarlig vil følge opp de formelle forholdene knyttet til dette behovet.
	<u>Vassdrag</u>	
D07	Det vil være behov for å krysse de vernede vassdragene Espedalselva, Figgjo og lms. Fylkesmannen legger til grunn av kantvegetasjon og selve vassdrag ikke vil påvirkes av ledningsbyggingen. Likevel, dersom det blir behov for kryssing av vassdrag så er dette et tiltak som vil kreve egen handling etter forskrift om fysiske tiltak i vassdrag. Fylkesmannen er myndighet for anadrome deler av vassdraget, og Fylkeskommune for den ikke-anadrome delen. Informasjon om dette bør inn i MTA-planen.	Det nye ledningsanlegget krysser elva Figgjo to steder. På begge steder er ledningsspenn så pass høyt at skogen langs elven betraktes som null hogst sone, dvs det vil ikke være behov for vegetasjonsrydding langs elven. Det vil heller ikke være behov for arbeid i eller ved elven ved anleggsarbeid. Det kan imidlertid være behov å etablere et midlertidig overbygg langs E39/gangveien under strekking av linjen. Gangveien ligger ved siden av elven, men omfanget knyttet til et slikt overbygg er svært begrenset. Det forventes ikke konflikt med elven.
D08	Fjerning av kantvegetasjon langs vassdrag krever også en avklaring (og evt. en dispensasjon) etter vassressurslova §11. Fylkesmannen er ansvarlig myndighet for dette. Informasjon om dette bør inn i MTA-planen.	Statnett vil i utgangspunktet kun rydde vegetasjon i ledningstraséen som kan komme i konflikt med strømførende liner. Statnett vil praktisere redusert / skånsom hogst, noe som betyr at det ikke vil rydde kratt og lavt voksende vegetasjon.
	<u>Fugler</u>	
D09	Fylkesmannen mener det er positivt med fugleavvisere på strekning ved Skrøyla og Fagrafjell. Som nevnt tidligere mener Fylkesmannen at det vil også være aktuelt på flere strekninger langs traséen, bl.a. Svihusvatnet, Skjelbreitjørna og Bråsteinvatnet.	Statnett er takknemlig for innspill angående strekning for fugleavvisere. Statnett vil ta nærmere kontakt med fylkesmannen for å avklare nøyaktig avgrensning.

Spørsmål og avklaringspunkter fra høringsuttalelsene		Statnett sine kommentarer
D10	Når det gjelder restriksjonsperiode for helikopterflyging av omsyn til hekkende fugler, bør den for alle restriksjonsområder være fra 1/2 - 31/7.	Statnett har basert tidsavgrensning på fugleartene som hekker på området. Dette er basert på faglig innspill til tidligere prosjekter. Statnett har tatt en intern vurdering, og dersom Fylkesmannen mener det er faglig riktig i dette området, kan restriksjonsperioden utvides fra 30/6 til 31/7 for samtlige restriksjonsområder. Dette vil tas med i neste revisjon av MTA-kartene.
	<u>Massetak og massedeponi</u>	
D11	MTA-planen legger opp til deponering av overskuddsmasse. Fylkesmannen mener at gode masser bør gjenbrukes der det er mulig, jf. Regionalplan for massehåndtering. Statnett må legge inn føringer for gjenbruk av masse i MTA-planen.	På stasjonstomten vil vekstmasse skarves av og mellomlagres for bruk i arrondering / istandsetting. Morene masser og andre fraksjoner som ikke kan benyttes til oppbygging av stasjonstomten vil brukes til arrondering slik anlegget får en god landskapstilpasning. Evt. overskuddsmasse vil deponeres i avsatt deponi. Anlegget planlegges i massebalanse slik at det vil sprenges ut og knuses tilstrekkelig masse for oppbygging av stasjonstomten.
D12	Dersom det er nødvendig med produksjon av pukk, grus, sand og/eller singel så minner Fylkesmannen om at det er meldepliktig etter forurensningsforskriften. Skriftlig melding må sendes til Fylkesmannen i god tid før oppstart.	Statnett noterer innspillet.
	<u>Fagrafjell stasjon</u>	
D13	Fylkesmannen henviser til krav om kompensierende tiltak for tap av kystlynghei på stasjonstomten. Fylkesmannen har tidligere nevnt skjøtselsplan som hindrer tap av kystlynghei langs ledningstraséen. En skjøtselsplan må utarbeides av Statnett i samråd med grunneiere. Skjøtsel er frivillig for grunneiere, men de kan søke Fylkesmannen om tilskudd. Statnett kan bidra økonomisk til å stimulere skjøtsel.	Statnett skal utføre en detaljert kartlegging av kystlynghei på stasjonstomten for å dokumentere utstrekning og tilstand, dette vil gjøres etter NiN. Basert på dette vil Statnett, sammen med Fylkesmannen og de berørte kommunene, vurdere hvilket kompensierende tiltak som er aktuelle. Kompensierende tiltak skal ses i sammenheng med verdien på det tapte arealet. Statnett noterer innspill om frivillig skjøtsel i ledningstraséen. Som Fylkesmannen skriver, må dette baseres seg på frivillighet. Dette vil ses i sammenheng med kompensierende tiltak for tapt areal på stasjonstomten. Det kan også bemerkes at det er en potensial positiv effekt knyttet til rydding av ledningstraséen. Statnett vil utføre regelmessig rydding i traséen, noe som kan bidra til å forbedre forholdene for kystlynghei i og nær traséen.
D14	Fylkesmannen påpeker at kompensierende tiltak må skje utenom stasjonstomten. I MTA-planen går det frem at Statnett skal lage en plan for kompensierende tiltak på stasjonstomten.	Vi ser at ordlyd i MTA-planen kan tolkes på forskjellige måter. Det er kystlynghei på stasjonstomten som henvises til, og ikke tiltak på stasjonstomten. Statnett bekrefter at det skal ses vil vurdere kompensierende tiltak utenom stasjonstomten.
D15	Etter at anleggsarbeid på Fagrafjell stasjon er ferdig, må det gjøres en ny kartlegging av naturtypen kystlynghei i området. Kartlegging må skje etter ny kartleggingsmetodikken (NiN). Hele område som er registrert som naturtype og omkringliggende område må kartlegges. Basert på denne kartleggingen kan det lages en plan for hvordan en best kan ta vare på kystlynghei som er igjen.	Ved etablering av anleggsplassen vil det etableres byggegjerd rundt inngrepsgrensen, dette bl.a. for å sikre resterende arealer med kystlynghei. Statnett har i utgangspunktet ikke planlagt en ny kartlegging av kystlynghei etter endt arbeid. Samtidig ser vi at det kan være hensiktsmessig med en ny kartlegging etter endt anleggsarbeid for å fastsette omfang av naturtype som har gått tapt / blitt påvirket av anleggsarbeid. Dette vil være viktig for å vurdere omfang av kompensierende tiltak.

Spørsmål og avklaringspunkter fra høringsuttalelsene		Statnett sine kommentarer
D16	Fylkesmannen påpeker at Statnett skal etablere en fordrøyningsbasseng for å unngå at avrenning fra stasjonsområdet forurenses de to vernede vassdragene. Det er svært viktig at bassenget dimensjoneres tilstrekkelig for å ta høyde for forventet vannmengde.	<p>Fordrøyningsbasseng etableres først og fremst for å fordrøye avrenning fra stasjonstomten. Fjerning av myr/jord på stasjonstomten kan føre til en raskere avrenning til vassdrag. Bassenget skal sørge for en fordrøyning av avrenningen slik nedstrøms bekker ikke får en raskere avrenning, særlig i perioder med mye nedbør.</p> <p>Som omtalt i MTA-planen, vil også bassenget kunne fungere som en beredskaps plass ved at avrenning fra stasjonstomten samles et sted. Dette forenkler tiltak for å håndtere et evt. utslipp.</p>
D17	Selv om det ikke er registrert fremmede arter på stasjonstomten, er det flere registreringer i nærområdet. Dersom en under arbeid finner fremmede arter bør disse fjernes, og det bør iverksette tiltak for å hindre spredning til nye område.	Det henvises til kap.3.7 i MTA-planen, dette er i tråd med høringsuttalelsen.

Ta gjerne kontakt med undertegnet dersom dere har spørsmål.

Med vennlig hilsen

BPA-Areal og miljø

NORGES VASSDRAGS- OG ENERGIDIR NVE
Inger Helene Riddervold
Postboks 5091 Majorstua
0301 OSLO

Saksbeh./tlf.nr.: Jonathan Smith/92425288
Deres ref./Deres dato: /
Vår ref.: 17/01601-83
Vår dato: 17.12.2019

MTA-plan 420 kV Lyse Fagrafjell

Statnett sine kommentarer til høringsuttalelser (Fylkeskommune)

Statnett sendte miljø-, transport- og anleggsplan (MTA-plan) for Lyse-Fagrafjell prosjektet til NVE for behandling den 28.oktober 2019. Det er utarbeidet en MTA-plan for ledningsarbeid (420 kV Lyse-Fagrafjell) og en for ny Fagrafjell stasjon. Den 1.november 2019 sendte NVE MTA-planene på begrenset høring.

Den 2.desember 2019 ble mottatte høringsuttalelser oversendt Statnett for kommentar. Statnett kommenterte høringsuttalelsene i brev til NVE den 3.desember 2019.

Rogaland fylkeskommune fikk utsatt høringsfrist, og oversendte sin høringsuttalelse til NVE den 11.desember 2019. Statnett har kommentert samtlige punkter i fylkeskommunens høringsuttalelse i dette brevet.

Spørsmål og avklaringspunkter fra høringsuttalelsene		Statnett sine kommentarer
E	ROGALAND FYLKESKOMMUNE	
E01	§9 undersøkelsesplikt er ikke oppfylt for to eiendommer (77/1 og 11/4) i Sandnes kommune. Fylkeskommunen påpeker at disse to eiendommene må undersøkes før arbeid kan starte.	Statnett bekrefter at det nå er inngått avtale om tiltredelse på disse to eiendommene slik at §9-undersøkelser kan utføres. Fylkeskommunen er nå informert om dette, og arbeid planlegges utført. Statnett kan ikke starte arbeid på disse to eiendommene før §9 undersøkelser er utført, og evt. forhold til kulturminner avklart.

Spørsmål og avklaringspunkter fra høringsuttalelsene	Statnett sine kommentarer
<p>E02 Fylkeskommunen mener at MTA-planen gir ikke en tilfredsstillende beskrivelse av hvordan kulturminner skal hensyntas under anleggsarbeid.</p>	<p>Statnett har drøftet forhold knyttet til hvordan kulturminner vil kunne sikres med Fylkeskommunen.</p> <p>Dispensasjonsvilkår vil være en viktig del av de detaljerte tiltakene som skal iverksettes i anleggsfasen. Det er pr dags dato usikkert når Riksantikvaren vil kunne ferdigbehandle dispensasjonssøknadene.</p> <p>Statnett har ikke innarbeidet en detaljert beskrivelse av hvordan kulturminner skal sikres i MTA-planen, bl.a. fordi det er usikkert når Riksantikvaren vil ferdigbehandle dispensasjonssøknadene og dermed hvilke vilkår som stilles. Samtidig er det viktig for Statnett å planlegge hvordan arbeid innenfor freda kulturminner vil utføres på en best mulig måte.</p> <p>Statnett har utarbeidet en detaljplanmal for arbeid i freda kulturminner, planen er utarbeidet som et kart med tilstøtende tekst. Hensikten er å synliggjøre følgende:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Utstrekning av kulturminnefeltet, sikringssonen og enkeltminnene. • Utstrekning av anleggsområdene. • Anleggsområdene deles mellom mastepunkter (hvor det kan forventes graving, utstyr mm) og linestrekning (hvor det forventes svært lite aktivitet på bakken). • Hvor og hvordan kulturminner skal merkes og sikres. • Hvordan adkomst gjennom kulturminnefeltet skal håndteres og sikres. • Behov for skilting. <p>Statnett har utarbeidet et slikt kart for hvert berørt kulturminnefelt. Disse kartene vil drøftes med Fylkeskommunen og vil brukes av Statnett og vår entreprenør i anleggsfasen. Fordelen med slike kart er at de er lettere å oppdatere / tilpasse og er i en slik form at de kan brukes aktivt på anleggsplassen.</p>
<p>E03 MTA-planen bør skille mellom hva som er nyere tids og automatisk freda kulturminner. Tabellen i kap 3.8 bør inneholde en ny kolonne som beskriver hvilke avbøtende tiltak som skal gjennomføres, og hvilke hensyn/restriksjon som skal tas for hvert enkelt kulturminne. Det må gå frem av tabellen hvilke kulturminner som skal merkes i terrenget, og hvilke som skal gjerdes inn.</p>	<p>Kulturminnefelt som kan berøres av anleggsarbeid er tatt inn i MTA-plan som restriksjonsområde, uansett om det er nyere tids eller automatisk freda kulturminner.</p> <p>Kulturminner som vurderes merket/sikret vises i tabellen og på arealbrukskartene.</p> <p>Ellers henvises det til E02 for kommentarer knyttet til hvordan detaljering av merking, sikring og øvrige tiltak skal håndteres.</p>
<p>E04 Fylkeskommunen har lagt ved en liste over kulturminner de mener skal inn i tabellen, og som må også inn på arealbrukskartene. Fylkeskommunen også mener at detaljer om kulturminne må inn i dialogboksene på kart (f.eks Mattisfjellet, freda tuft ID 216003 og avbøtende tiltak/restriksjoner.</p>	<p>Statnett har ikke mottatt vedlegg med liste over kulturminner. Det henvises til MTA-planlegging og omtale i kap.2.4.1. Statnett har gjennomgått informasjon om kjente kulturminner, og vurdert hvorvidt anleggsarbeid kan komme i konflikt med kulturminner. Kulturminner som prosjektet kan komme i konflikt med er registrert som restriksjonsområde i MTA-planen. Statnett har ikke merket alle kulturminner på arealbrukskartene, kun de som prosjektet vurderes å kunne komme i konflikt med.</p> <p>Ved endringer til MTA-planen vil kulturminnedatabaser gjennomgås, og det vil vurderes behov for ytterlige restriksjonsområder.</p>

Spørsmål og avklaringspunkter fra høringsuttalelsene		Statnett sine kommentarer
		Statnett vurderer at det ikke er behov for å legge inn detaljene rundt kulturminnefeltene på kartet. Det som er viktigst er at kulturminnelokaliteter registreres som restriksjonsområde. I tilfeller det er behov for supplerende informasjon knyttet til kulturminnefeltet er dette offentlig tilgjengelig via ulike nettsider og kilder.
E05	Riksantikvarens tillatelse til inngrep i automatisk freda kulturminner blir som regel gitt på visse vilkår. Dispensasjonsvedtakene med vilkårene må innarbeides i MTA-planen. I tillegg må vilkårene skrives inn i dialogboksene på arealbrukskartene. Hvis ikke det er praktisk mulig å få inn hele vedtaksteksten i MTA-planen, forutsetter vi at dispensasjonsvedtakene med vilkår gjøres kjent for alle entreprenørene som skal jobbe med disse prosjektene.	<p>Det henvises til E02 for en nærmere beskrivelse om hvordan detaljene, inkludert dispensasjonsvilkårene, vil ivaretas.</p> <p>Når det gjelder økt detaljer på arealbrukskartene henviser Statnett til E02 og tidligere diskusjoner med Fylkeskommunen. Det planlegges detaljkart over hvert enkelt kulturminnefelt som berøres som vil gi mer informasjon over hvor arbeid kan pågå og hvordan kulturminner skal merkes og sikres. Det er disse kartene som Statnett og entreprenøren kommer til å bruke ved arbeid i freda kulturminner. Kartene baserer seg på Statnett sin faglige vurdering og tilrådningsbrev fra Fylkeskommunen. Kartene vil revideres når dispensasjonsvilkårene foreligger.</p> <p>Det er viktig for Statnett å få godkjent MTA-planen slik arbeid kan starte. Som omtalt i E02, har ikke Statnett oversikt over når dispensasjonssøknadene vil ferdigbehandles. Det vil dermed være utfordrende å vente med godkjenning av MTA-planen til samtlige dispensasjonssøknader er godkjent. Tilnærming med detaljplaner som er beskrevet i E02 vil kunne sikre at dispensasjonsvilkårene er ivaretatt.</p>
E06	Fylkeskommunen gjør oppmerksom på at fjerning av fundamenter innenfor automatisk freda kulturminner forutsetter en tillatelse av Riksantikvaren/FK.	Statnett har søkt dispensasjon for fjerning av samtlige fundamenter som ligger i freda kulturminner. Hensikten med avsnitt i MTA-planen var å opplyse om mulighet til å la fundamenter stå hvis konsekvensene knyttet til fjerning av fundamentene ble vurdert som for stor. I utgangspunktet skal alle fundamenter fjernes.
E07	Fylkesmannen påpeker at hogstmaskiner og uttak av tømmer kan gjøre stor skade til kulturminner. Fylkeskommunen oppfordrer til at det settes som krav i MTA-planen om at det skal utarbeides en hogst- og ryddeplan for resten av strekningen og at den skal forelegges Fylkeskommune. En slik plan må omtale kulturminner i traséen og hvordan hogsten skal foregå.	<p>Hogstentreprenøren er underlagt MTA-planen. Kulturminner er registrert i MTA-planen som restriksjonsområder og disse skal hogstentreprenøren ta hensyn til på lik linje som ledningsentreprenør.</p> <p>Dersom hogstentreprenøren har behov for adkomst utenom ryddegate eller godkjente adkomst traséer, vil dette måtte håndteres som en endring til MTA-planen (se også E08).</p>
E08	Fylkeskommunen henviser til mulig justering av riggplasser. Fylkeskommune ønsker endringer forelagt for ny vurdering i forhold til undersøkelsesplikten.	Det forventes at eventuelle endringer vil være innenfor de avsatte riggarealene gitt på kartene. Dersom det er endringer til anleggsplanen utenom kartfestede arealer, har Statnett en prosedyre for håndtering av endringer. Prosedyren innebærer flere temaer som skal vurderes, deriblant kulturminner. Ved endringene vil Statnett vurdere behov for nærmere avklaring ifm kulturminner, og evt. kontakte Fylkeskommunen.
E09	Fylkeskommunen forutsetter at NVE venter med å godkjenne MTA-plan ledningsarbeid til §9-undersøkelsesplikten i sin helhet er oppfylt, og alle dispensasjonsvedtakene er avgjort slik vilkårene kan innarbeides i MTA-planen	<p>Når det gjelde utestående §9 registrering, henviser vi til svar E01.</p> <p>Når det gjelder håndtering av dispensasjonsvilkår, henviser vi til svar E02 og E05.</p>

Spørsmål og avklaringspunkter fra høringsuttalelsene		Statnett sine kommentarer
E10	Fylkeskommunen forutsetter at dispensasjonsvedtaket med vilkår blir innarbeidet i MTA-planen når dispensasjonssøknaden er behandlet.	Når det gjelder håndtering av dispensasjonsvilkår, henviser vi til svar E02, E05 og E09.
E11	Fylkeskommunen minner om at alle linjer inn mot Fagrafjell stasjon krever dispensasjonssøknad. Evt. nye linjer vil kreve ny dispensasjonssøknad.	Statnett har søkt dispensasjon for samtlige ledninger som planlegges bygget/revet ifm dette prosjektet.
E12	Kap. 1.5.1. Fylkeskommunen henviser til at Statnett skal varsle NVE ved større avvik i MTA-planen. Fylkeskommunen påpeker at de må varsles ved endringer i MTA-planen for å vurdere konfliktgrad.	Det henvises til svar E08 for forhold knyttet til endringer.
E13	Kap. 2.4.1. Fylkeskommunen mener at dispensasjonsvilkår må innarbeides i MTA-planen.	Når det gjelder håndtering av dispensasjonsvilkår, henviser vi til svar E02, E05, E09 og E10.
E14	Kap. 3.2. Fylkeskommunen påpeker at interne veier innenfor anleggsområdet må avklares med Fylkeskommunen.	Statnett har tidligere avklart forhold knyttet til kulturminner på stasjonstomten. Interne anleggsveier benyttes i forbindelse med opparbeidelse av tomten og massehåndtering. Statnett mener at anleggsområdet har blitt avklart i forhold til kulturminner som en del av §9 undersøkelser som er utført.
E15	Kap. 3.8. Dispensasjonsvilkår for etablering av midlertidig og permanent vei må innarbeides i MTA-planen	Når det gjelder håndtering av dispensasjonsvilkår, henviser vi til svar E02, E05, E09, E10 og E13.
E16	Arealbrukskart. Det bør merkes på kart at det skal settes opp anleggsgjerde langs inngrepsgrensen samt langs sikringssonen der det vil foregå arbeid nær kulturminnet.	I kap.3.3 står det at "ved anleggsstart vil hele anleggsområdet avgrenses med byggegjerde (inngrepsgrense)". Inngrepsgrensen vises på arealbrukskart. Statnett ser ikke at det er behov for å merke byggegjerde på kart i tillegg til inngrepsgrensen. Etablering av anleggsgjerde inngår i kontrakt med entreprenøren. Når det gjelder merking av øvrige deler av kulturminnefeltet, i forbindelse med ledningsarbeid, henviser vi til svar E02 hvor vi redegjør for hvordan Statnett vil planlegge/dokumentere sikringstiltak for berørte kulturminnefelt.
E17	Fylkeskommune påpeker at det kreves en dispensasjon for adkomstvei gjennom kulturminnefeltet 5150. Dispensasjonsvilkår må innarbeides i MTA-planen.	Statnett har tatt med bruk av eksisterende traktorveier i dispensasjonssøknaden. Når det gjelder håndtering av dispensasjonsvilkår, henviser vi til svar E02, E05, E09, E10, E13 og E15.
E18	Vedlegg 3. Fylkeskommunen mener at det bør etablere anleggsgjerde ved kulturminnelokaliteten ID15183.	Kvednaheio gravfelt (ID15183) ligger mellom eksisterende vei og pukkverket. I nærheten er det hovedsakelig eksisterende vei som vil benyttes uten behov for oppgradering. Sør for kulturminnefeltet er det en kort strekning eksisterende vei som vil oppgraderes uten at det forventes vesentlig utvidelse av bredden. Veinettet i dette området er godt etablert ifm pukkverket, og kulturminnefeltet ligger slik det er svært lite risiko for at transport eller veiarbeid kommer i konflikt med det. Statnett vurderer ikke behov for inngjerding av dette kulturminnefeltet.

Spørsmål og avklaringspunkter fra høringsuttalelsene		Statnett sine kommentarer
E19	Vedlegg 4. Det bør settes opp anleggsgjerde langs sikringssonen til kulturminnefeltet 5150 i området der det skal etableres massedeponi.	Massedeponiene ligger innenfor arealet merket som inngrepsgrensen. Som omtalt i MTA-planen vil det etableres byggegjerde langs inngrepsgrensen. Statnett vurderer at Fylkeskommunens uttalelsen er allerede ivaretatt i MTA-planen.
E20	Vilkår knyttet til bruk og sikring av eksisterende veier i kulturminnefeltet 5150 må innarbeides i MTA-planen.	Når det gjelder håndtering av dispensasjonsvilkår, henviser vi til svar E02, E05, E09, E10, E13, E15 og E17.
E21	Ved midlertidig omlegging av traktorvei bør det avmerkes på kart at kulturminne 5150 skal inngjerdes for å unngå skade.	Det henvises til svar E02 for hvordan detaljene rundt sikring og merking av kulturminner skal ivaretas.
E22	Fylkeskommunen forutsetter at NVE venter med å godkjenne MTA-plan for Fagrafjell stasjon til alle dispensasjonsvedtakene er avgjort, slik at vedtaket med vilkår for tillatelsene kan bli innarbeidet i MTA-plane.	Når det gjelder håndtering av dispensasjonsvilkår, henviser vi til svar E02, E05, E09, E10, E13, E15, E17 og E20.

Med vennlig hilsen

BPA-Areal og miljø

Grunneiere/rettighetshavere

Vår dato: 07.02.2020

Vår ref.: 201900956-44

Arkiv: 617

Deres dato:

Deres ref.:

Saksbehandler:

Inger Helene Waagaard Riddervold

420 kV Lyse-Fagrafjell og Fagrafjell transformatorstasjon. Underretning om godkjent miljø-, transport- og anleggsplan (MTA)

Norges vassdrags- og energidirektorat (NVE) har i dag godkjent Statnett sine miljø-, transport og anleggsplaner (MTA) for 420 kV kraftledningen Lyse-Fagrafjell og Fagrafjell transformatorstasjon i Time, Sandnes og Forsand kommuner i Rogaland fylke.

MTA konkretiserer hvordan Statnett skal bygge og drive anlegget, slik at miljø og landskap blir ivaretatt på best mulig vis.

Godkjenningsvedtaket av i dag finnes på NVEs nettside;

<https://www.nve.no/konsesjonssaker/konsesjonssak/?id=4284&type=A-1>.

Partsinnsyn

Forvaltningslovens regler om partsinnsyn gir grunneier/rettighetshaver rett til å be om å få se sakens dokumenter. Ved ønske om dokumentinnsyn, se <https://einnsyn.no>.

Klage

Vedtaket kan påklages til Olje- og energidepartementet innen tre uker fra det tidspunktet underretningen kom fram eller klageren fikk eller burde ha skaffet seg kjennskap til vedtaket, jf. forvaltningsloven kap. VI. Parter (grunneiere, rettighetshaver og tiltakshaver) og andre med rettslig klageinteresse (andre med spesielt nær rettslig, økonomisk eller faktisk tilknytning til saken og organisasjoner som representerer berørte interesser) har rett til å klage på vedtaket.

En klage skal være skriftlig, stiles til Olje- og energidepartementet og sendes inn til NVE. Den må inneholde opplysninger som gjør det mulig for NVE å avgjøre om klageren har klagerett. Den bør også inneholde en begrunnelse. Etter forvaltningsloven skal NVE vurdere klagen og forberede saken før den sendes til Olje- og energidepartementet for endelig avgjørelse. Vi foretrekker at klager sendes til vår sentrale e-postadresse nve@nve.no.

E-post: nve@nve.no, Postboks 5091, Majorstuen, 0301 OSLO, Telefon: 22 95 95 95, Internett: www.nve.no

Org.nr.: NO 970 205 039 MVA Bankkonto: 7694 05 08971

Hovedkontor

Middelthunsgate 29
Postboks 5091, Majorstuen
0301 OSLO

Region Midt-Norge

Abels gate 9
7030 TRONDHEIM

Region Nord

Kongens gate 52-54
Capitolgården
8514 NARVIK

Region Sør

Anton Jenssensgate 7
Postboks 2124
3103 TØNSBERG

Region Vest

Naustdalsvegen. 1B
6800 FØRDE

Region Øst

Vangsveien 73
Postboks 4223
2307 HAMAR

Ved spørsmål eller behov for nærmere opplysninger, ta kontakt med saksbehandler i NVE, Inger Helene Waagaard Riddervold, tlf. 22 95 94 37 eller e-post ihw@nve.no.

Med hilsen

Øyvind Leirset
seksjonssjef

Inger Helene Waagaard Riddervold
seniorrådgiver

Dokumentet sendes uten underskrift. Det er godkjent i henhold til interne rutiner.